

Υποσχέσεις άθανασίας:
Μία συγκριτική προσέγγιση όρισμένων όφσεων
του ύπερανθρωπισμοϋ
και του τεχνικοϋ μετανθρωπισμοϋ

Θεοφάνη Τάση*

Στην ταινία *Stalker* (1979) ένας ιχνηλάτης όδηγει έναν συγγραφέα και έναν έπιστήμονα στη Ζώνη, ένα άπαγορευμένο μέρος γεμάτο κινδύνους, με προορισμό ένα δωμάτιο όπου εκπληρώνονται οι μύχιες έπιθυμίες του ανθρώπου. Ο συγγραφέας λαχταρά την έμπνευση, ο έπιστήμονας την αλήθεια. Ο ιχνηλάτης άπαγορεύεται να εισέλθει στο δωμάτιο· μπορεί μόνο να όδηγήσει άλλους σε αυτό, άρκούμενος στο ότι έτσι συνδράμει στην εκπλήρωση των έπιθυμιών τους. Με την βοήθειά του και παρά τις διαφωνίες τους μαζί του, όπως επίσης μεταξύ τους, ο συγγραφέας και ο έπιστήμονας θα ξεπεράσουν τις δοκιμασίες της Ζώνης. Όταν φθάσουν στην είσοδο του δωματίου, ο ιχνηλάτης τους προειδοποιεί πως αν εισέλθουν θα εκπληρωθεί ή αληθινή έπιθυμία τους και όχι αυτή που εκείνοι θεωρούν ως τέτοια. "Αν ή βαθύτερη έπιθυμία του ανθρώπου είναι ή άθανασία, τότε πρέπει να προσπαθεί να την πραγματώσει; Μήπως αν δεν την πετύχει, θα χάσει την περίοπτη θέση του κατά την έπιταχυνόμενη ανάπτυξη της τεχνοεπιστήμης, ή όποια μοιάζει να έχει αυτονομηθεί; Άραγε, προκειμένου να ύπερασπισθεί την πρωτοκαθεδρία του έναντι της τεχνητής νοημοσύνης, θα πρέπει να άναβαθμισθεί σε κυβερνοοργανισμό; Αν ο άνθρωπος γίνει άθάνατος, τότε θα έπιλύσει τα πλανητικά προβλήματα και άκολούθως θα εκπληρώσει το πεπρωμένο του άξιοποιώντας στο έπακρο τις δυνατότητές του; Τί θα σημαίνει αυτό για

* Ο Θεοφάνης Τάσης είναι Λέκτωρ Σύγχρονης Φιλοσοφίας στο Alpen-Adria Universität Klagenfurt και έπισκέπτης καθηγητής στο Universität St. Gallen.

τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ πῶς θὰ ἐξελιχθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα; Ἀπαντήσεις στὰ παραπάνω ἐρωτήματα ἐπιχειρεῖ νὰ προσφέρει ὁ ὑπερανθρωπισμός, ἓνα σύνθετο μὴ ὁμοιογενὲς ρεῦμα μεταξὺ φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ φιλοσοφίας τῆς τεχνικῆς, ποὺ συνενώνει ποικίλες προβληματικὲς ἀπὸ ἑτερόκλητα πεδία ὅπως τὴ φυσικὴ, τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, τὶς πολιτισμικὲς σπουδές, τὴ νευροεπιστήμη, τὴν πληροφορικὴ, τὴ μοριακὴ βιολογία, τὴ ρομποτικὴ καὶ τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη¹. Ὁ ὑπερανθρωπισμὸς στοχεύει στὴν τροποποίηση καὶ ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου μέσῳ τῆς τεχνικῆς, πρεσβεύοντας ὅτι ἡ βιολογικὴ ἐξέλιξη εἶναι ἀτελής καὶ δίχως κατεύθυνση ὡς ἐκ τούτου θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀναλάβουμε οἱ ἴδιοι². Υἱοθετώντας στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ὅπως τὸν ὀρθὸ λόγο, τὴν αὐτογνωσία, τὴν ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ, τὴν αὐτονομία καὶ τὴν αὐτοδημιουργία, ὁ ὑπερανθρωπισμὸς τὰ μεθερμηνεῖ μὲ ἀναφορὰ στὸ ἰδεῶδες τῆς δημιουργίας ἑνὸς νέου ἀνθρώπινου εἴδους. Ἐν ὀλίγοις, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ξεπέρασε τὴ ζώωδη φύση του, ἔτσι ὀφείλει νὰ ὑπερβεῖ πλέον τὴν ἀνθρώπινη στὴν παροῦσα βιολογικὴ μορφή της.

Σὲ μία ἀκραία ἐκδοχὴ τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ, τὸν τεχνικὸ μετανθρωπισμὸ, ὁ στόχος δὲν εἶναι ὁ ριζικὸς μετασχηματισμὸς τοῦ ἀνθρώπου μέσῳ τῆς τεχνικῆς στὴν κατεύθυνση τῆς δημιουργίας ἑνὸς ἀναβαθμισμένου ἀνθρώπινου εἴδους, ἀλλὰ ἡ ὑπέρβαση τοῦ ἀνθρώπου καθ' αὐτὸν ἀκόμη καὶ σὲ μεταβιολογικὴ μορφή³. Ὁ τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς ἀντιλαμβάνεται τὴν τεχνικὴ ὄχι ὡς μέσο ἀλλὰ ὡς αὐτοσκοπὸ, ἀποβλέποντας στὴ δημιουργία μιᾶς τεχνικῆς ἑτερότητας ποὺ θὰ διαδεχθεῖ τὸ ἀνθρώπινο εἶδος. Ὡς ἐκ τούτου τὸν ἄνθρωπο δὲν τὸν ἐνδιαφέρει καὶ ἡ ἀναβάθμισή του, ἰδίως μὲ τὴν εἰσαγωγὴ σὲ αὐτὸν

1. Βλ. B. Irrgang, *Posthumanes Menschsein? Künstliche Intelligenz, Cyberspace, Roboter, Cyborgs und Designer-Menschen-Anthropologie des künstlichen Menschen im 21. Jahrhundert*, Stuttgart 2005, σ. 9-18· βλ. ἐπίσης S. Wilson – N. Haslam, “Is the future more or less human? Differing Views of Humanness in the Posthumanism Debate”, *Journal for the Theory of Social Behavior*, τ. 39, 2 (2009), σσ. 247-266.

2. Βλ. D. Birnbacher, „Transhumanismus-Provokation oder Trivilität?“, *Information Philosophie*, Heft 1 (März 2016), σσ. 18-33, καὶ J. Garreau, *Radical Evolution: The Promise and Peril of Enhancing our Minds, Our Bodies and What it Means To Be Human*, Broadway Books, 2006, σ. 231.

3. Βλ. Hava Tirosh-Samuelson, “Religion” στὸ: R. Ranisch, St. Sorgner (eds.), *Post-and Transhumanism: An introduction*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2014, σ. 55 οἱ ὅποιοι εἰσάγουν τὸν ὄρο «τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς».

νανορομπότ (*nanobots*), τήν ὁποία διαδέχεται ἡ μεταφόρτωση τοῦ νοῦ. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπλῶς μία παράπλευρη συνέπεια καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ δημιουργία τῆς τεχνικῆς ἑτερότητας⁴. Στὸ παρὸν κείμενο θὰ ἐξετάσουμε τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ θέματα τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ καὶ τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς μεταξὺ τους ὁμοιότητες καὶ διαφορές, ἐστιάζοντας στὴ σημασία τῆς ἀθανασίας γιὰ νὰ διατυπώσουμε μία κριτικὴ σὲ ἀμφοτέρους στὸ πλαίσιο ἑνὸς ψηφιακοῦ ἀνθρωπισμοῦ⁵. Στόχος αὐτῆς δὲν εἶναι ἡ πλήρης ἀπόρριψη κάθε ἀνθρώπινης ἀναβάθμισης ὑπὸ τὴ σκιά μιᾶς τεχνοδυστοπίας, ἀλλὰ μία πρώτη διερεύνηση τῶν προϋποθέσεων μιᾶς φρόνιμης στάσεως πρὸς τὶς νέες τεχνικὲς δυνατότητες ἔναντι μιᾶς ἐνθουσιώδους ἄκριτης υἱοθέτησης τῶν ὑποσχέσεων τόσο τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ ὅσο καὶ τοῦ τεχνικοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ. Μεθοδολογικὰ ἐπιλέξαμε νὰ μὴν συζητήσουμε τὶς καλλιτεχνικὲς καὶ αἰσθητικὲς θέσεις τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ, ὅπως ἐπίσης καὶ τὶς θρησκευτικὲς καὶ πνευματικὲς θεματικὲς τους⁶. Οἱ λόγοι γι' αὐτὴν τὴν ἐπιλογὴ εἶναι ὅτι αὐτὲς δὲν ἀπασχολοῦν οὔτε χαρακτηρίζουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὑπερανθρωπιστικῶν ρευμάτων καὶ ἐπιπλέον ἡ συζήτησή τους θὰ ὑπονόμευε τὴν οἰκονομία τοῦ κειμένου.

4. Βλ. R. Braidotti, *Posthumanism. Leben jenseits des Menschen*, Campus Verlag, 2014, σ. 197.

5. Ὁ ψηφιακὸς ἀνθρωπισμὸς ὡς προτάγμα αὐτογνωσίας διερευνᾷ τί συνιστᾷ τὴν ἀνθρωπινότητα, ὑπερασπιζόμενος μία σχετικὴ ἢ, ἴσως καί, τὴν ὕστατη αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου τόσο ἔναντι τῶν ἀλγορίθμων ὅσο καὶ ἔναντι τῆς ψηφιακῆς εἰκόνας ἑαυτοῦ· βλ. Θεοφάνης Τάσης, *Ψηφιακὸς Ἀνθρωπισμὸς*, ἐκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 2019.

6. Σχετικὰ μὲ τὶς αἰσθητικὲς θέσεις τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ βλ. A. Pilsch, *Transhumanism. Evolutionary Futurism and the Human Technologies of Utopia*, Universtiy of Minnesota Press, 2017 καὶ Evi Sampanikou, “New Media in Art” στό: R. Ranisch, St. Sorgner (eds.), *Post-and Transhumanism:..., ὁ.π.*, σσ. 241-249. Σχετικὰ μὲ τὶς θρησκευτικὲς θεματικὲς τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ βλ. St. L. Sorgner, *Transhumanismus. “Die gefährlichste Idee der Welt”!?*, Herder Verlag, 2016, ὅπως ἐπίσης Hava Samuelson-Tirosh, K. L. Mossman (eds.), *Building Better Humans? Refocusing the Debate on Transhumanism*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012, ἰδίως τὸ πρῶτο μέρος.

I. Ἀρχαιολογία τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ: ἀπὸ τὸν ἀνθρωπισμὸ στὸ προτάγμα τῆς θέωσης

Οἱ ρίζες τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ, ὅπως ἀποκαλύπτει ἤδη ἡ ὀνομασία, βρίσκονται στὸν ἀνθρωπισμὸ. Στὰ ὅσα ἀκολουθοῦν παρουσιάζονται ἀρχικῶς συνοπτικὰ ὀρισμένα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του, ὅπως ἡ εἰκόνα τοῦ ἰδεώδους ἀνθρώπου καὶ ἡ σημασία σὲ αὐτὴν τῆς παιδείας, οἱ ἀτομοκεντρικὲς καὶ κοινωνιοκεντρικὲς ἐκδοχὲς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὅπως ἐπίσης ἡ σχέση ψυχῆς καὶ σώματος σὲ αὐτόν. Ἀκολουθῶς θὰ συζητήσουμε μὲ νύξεις στὸν τεχνικὸ μετανθρωπισμὸ τὴν πρόσληψη, τὴν ἀπόρριψη ἢ τροποποίηση τῶν παραπάνω γνωρισμάτων τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ⁷. Ἐν εἶδει ὀρισμοῦ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἀνθρωπισμὸς εἶναι μία στάση καὶ κοσμοθεώρηση ποὺ προασπίζεται τὸν ἀνθρώπο ὡς κεντρικὴ ἀξία, μὲ γνωρίσματα τῆ συμπόνοια καὶ τὴν ψυχικὴ γαλήνη ποὺ ἐπιτυγχάνονται χάρις στὴν ἄριστη ἐκδίπλωση τῶν ἱκανοτήτων του μὲσῶ τῆς παιδείας, τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἀνθρώπος διαθέτει τὴν ἱκανότητα κατανόησης καὶ ἐλέγχου τῆς φύσεως μὲσῶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, ἔχοντας τὴν ἐξουσία καὶ τὴν ἠθική/πολιτικὴ εὐθύνη ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ τεχνικῶν ἐπιτευγμάτων του. Συγκριτικὰ μὲ τὰ ὑπόλοιπα ζῶα μπορεῖ νὰ καλλιεργήσει τὶς παραπάνω ἱκανότητες στοχαζόμενος, ἀσκούμενος ψυχικὰ καὶ σωματικὰ καὶ υἱοθετώντας συνήθειες. Ἐν ὀλίγοις τὸν διακρίνει ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς δυναμικοῦ αὐτοβελτίωσης ποὺ πρέπει νὰ ἀξιοποιήσει, καταβάλλοντας προσπάθεια καὶ χρόνο οὕτως ὥστε, ὅπως πιστεύουν ὁ Κικέρων καὶ ὁ Ἔρασμος, ὁ ἀνθρώπος νὰ μὴν ἐκπέσει στὴ ζωώδη κατάστασιν⁸. Στὴν ἀρχαιοελληνικὴ κοσμοθεώρηση ὁ ἀνθρώπος βρίσκεται στὸ μέσο μιᾶς ἱεραρχικῆς τάξεως, ὅπου στὸ ἓνα ἄκρο τῆς βρίσκεται τὸ ζωῶδες καὶ στὸ

7. Γιά μία πληρέστερη παρουσίαση τῆς ἐπίδρασης στοιχείων τῆς ἀνθρωπιστικῆς παράδοσης στὸν ὑπερανθρωπισμὸ βλ. R. Capurro, “Beyond Humanisms”, *Journal of New Frontiers in Spatial Concepts*, τ. 4 (2012), σσ. 1-12 καὶ R. Heil, „Trans-und Posthumanismus: Eine Begriffsbestimmung“ στὸ: A. Frewer (Hrg.), *Endlichkeit, Medizin und Unsterblichkeit. Geschichte-Theorie-Ethik*, Franz Steiner Verlag, 2010, σσ. 127-149.

8. Βλ. P. R. Blum, „Humanismus“ στὸ: H. J. Sandkühler (Hrg.), *Enzyklopädie Philosophie*, Band 1.A-H, Felix Meiner Verlag, 2010, σσ. 1012-1016 καὶ G. Böhme, *Wirkungsgeschichte des Humanismus im Zeitalter des Rationalismus*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1988, σ. 1.

ἄλλο –ἐς αἰὲ ἀπλησίαστο– τὸ θεῖο, ἔτσι ὥστε ἡ αὐτοκατανόησή του νὰ εἶναι ἀρνητική⁹. Ἀπεναντίας στὸν ἀνθρωπισμὸ τῆς Ἀναγέννησης, ὅπου ὁ κόσμος κατανοεῖται κατ’ ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴ χριστιανικὴ θεολογία μὲ βάση τὸν ἄνθρωπο, ἀναπτύσσεται μία θετικὴ αὐτοκατανόηση τοῦ ἀνθρώπου καθὼς ὁ τελευταῖος, χάρις στὴν ἀνάληψη τῆς εὐθύνης τῶν πράξεων καὶ γενικώτερα τῆς ἱστορίας του στὴ χρήση τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ στὴν ἐλευθερία, ἐπιτυγχάνει τὴ φιλανθρωπία, τὴν ἀγάπη δηλαδή γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁδηγεῖται στὴν τελείωσή του. Αὐτὴ ἡ αὐτοκατανόηση στὴ βάση τῆς αὐτοβελτίωσης συναντᾶται στὸν *Λόγο περὶ τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου* τοῦ Giovanni Pico della Mirandola, ὅπου βρίσκουμε τὴ γλαφυρότερη ἔκφραση τῆς ἐξιδανίκευσης τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποία συναντοῦμε μὲ ἀντίστοιχη θρησκευτικὴ ἀπόχρωση καὶ στὸν ὑπερανθρωπισμὸ, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ὑπερβεῖ τὴν ἀτελὴ φύση του ἀποκτώντας μία δευτέρη ἀνώτερη φύση μὲσω τῆς τεχνικῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν προαναφερθέντα ἰδεαλιστικὸ ἀνθρωπισμὸ, μποροῦμε νὰ διακρίνουμε πληθώρα ἐκδοχῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ὅπως τὸν κλασικὸ ποὺ βασιζέται στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα, τὸν πολιτειακὸ ἀνθρωπισμὸ τῆς ἰταλικῆς ἀναγέννησης, τὸν φιλελεύθερο ἀνθρωπισμὸ, τὸν μαρξιστικὸ ἀνθρωπισμὸ, τὸν ὑπαρξιστικὸ ἀνθρωπισμὸ κ.ο.κ. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ τους εἶναι ἡ πίστη στὴν αὐτονομία καὶ τὴν αὐτοδημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Εἰδικώτερα στὸν μαρξιστικὸ ἀνθρωπισμὸ εἶναι κεντρικὴ ἡ πίστη στὴν ἰκανότητα ὀρθολογικῶν πρακτῶντων ὑποκειμένων νὰ καταργήσουν τὶς ἐκμεταλλευτικὲς σχέσεις καὶ νὰ δημιουργήσουν μία δίκαιη κοινωνία. Ὡστόσο στὶς περισσότερες ἐκδοχὲς ὁ ἀνθρωπισμὸς τείνει νὰ εἶναι ἀτομοκεντρικὸς καὶ ὄχι κατ’ ἀνάγκη κοινωνιοκεντρικὸς καὶ χειραφετητικὸς, ὅπως μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε ἤδη κατὰ τὶς ἀπαρχές του στὰ ρεύματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἰδίως τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, ὅπου τὸ ἄτομο βιώνει πλέον τὴν πόλη ὄχι ὡς τόπο διεκδίκησης τῆς ὑστεροφημίας μὲσω τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ μὲ ἀνησυχία, αἰσθήματα ἀβεβαιότητος, ἀκόμη καὶ μοναξιᾶς¹⁰. Ἀντίστοιχα

9. Βλ. Fr. Renaud, „Humanitas“ στί: G. Ueding (Hrg.), *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, Band 4: Hu-K, De Gruyter, 1998, σσ. 80-86.

10. Βλ. M. Hossenfelder, *Die Philosophie der Antike 3. Stoa, Epikureismus und Skepsis*, 2. aktualisierte Auflage, Verlag C.H. Beck, 1995, σσ. 23-39.

άτομοκεντρικός, αλλά με έναν σαφέστερο και έντονότερο τρόπο, είναι ο υπερανθρωπισμός που επιπλέον είναι βαθιά έπηρασμένος από τον ωφελιμισμό. Όσο εδω πρόκειται μάλλον περισσότερο για έναν έγωιστικό ωφελιμισμό, καθώς τὸ ζητούμενο για τὸν υπερανθρωπισμὸ δὲν εἶναι ἡ ἐπίτευξη τῆς μέγιστης δυνατῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἐλάχιστης δυνατῆς ὀδύνης για τὸν μέγιστο ἀριθμὸ ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἡ μεγαλύτερη δυνατὴ ἀτομικὴ ὠφέλεια. Ὁ υπερανθρωπισμὸς χαρακτηρίζεται, ὅπως θὰ δοῦμε, στὴν πλειονοψηφία τῶν ἐκδοχῶν του εἴτε ἀπὸ ἀδιαφορία εἴτε ἀπὸ ἕνα ἐργαλειακὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τίς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς συνέπειες τοῦ προτάγματος τῆς ἀνθρώπινης ἀναβάθμισης¹¹. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς εἶναι ὀλοκληρωτικὸς, καθὼς ἐξαφανίζει ὄχι ἀπλῶς τὸ ἄτομο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ ἀδιαφορία τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ για τὸν ἄνθρωπο περιλαμβάνει προφανῶς καὶ τὴν ἀδιαφορία για τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, τὸ ὁποῖο στὸν κλασικὸ ἀνθρωπισμὸ δὲν ὑποτιμᾶται. Ἰδιαίτερα στὴν ἀρχαιοελληνικὴ φιλοσοφία ἡ ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ περιλαμβάνει πάντοτε τὴ φροντίδα τοῦ σώματος μέσω ἀσκήσεων, νηστειῶν καὶ μιᾶς φρόνιμης χρήσεως τῶν ἡδονῶν, παρὰ τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ διατηρεῖ τὴν πρωτοκαθεδρία ἢ ὁποῖα θὰ ἐνισχυθεῖ ἀπὸ τὸν ἀνθρωπισμὸ τῆς Ἀναγέννησης καὶ ἐφ' ἐξῆς¹². Ἐνῶ στὸν ἀνθρωπισμὸ ἡ σωματικὴ συνιστᾶ ὄριο τῆς αὐτονομίας, στὸν υπερανθρωπισμὸ συνιστᾶ πεδίο ἔκφρασης τῆς. Ἡ ἀναβάθμιση τοῦ σώματος καὶ ἡ ἐξερεύνηση τῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν ἐπιλογῶν ποὺ προσφέρει, στὸ πλαίσιο τῶν αἰσθητικῶν προτιμήσεων καὶ γενικώτερα τῆς τέχνης τοῦ βίου ποὺ θεραπεύει τὸ ὑποκείμενο, ἀποτελοῦν τὴν ὑψιστὴ αὐτονομία του¹³. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ υπερανθρωπισμὸς ἐν πολλοῖς υἱοθετεῖ

11. Βλ. Katherine N. Hayles, „Wrestling with Transhumanism“ στό: Gr. R. Hansell, W. Grassie (eds.), *H +/- Transhumanism and its Critics*, Metanexus, 2011, σ. 217-219.

12. Βλ. G. Böhme, *Wirkungsgeschichte des Humanismus im Zeitalter des Rationalismus*, 1988, σ. 4.

13. Ἡ ἀναβάθμιση τοῦ σώματος δὲν ἀποτελεῖ αὐτοσκοπὸ στὸν υπερανθρωπισμὸ ὅπου τὸ σῶμα παραμένει μέσο ὅπως καὶ στὸν ἀνθρωπισμὸ. Ὅσο για τὸν πρώτο ἢ θεώρηση τῶν ὁρίων του εἶναι ἀρνητικὴ καὶ ὁ σεβασμὸς τους στὸν ἀνθρωπισμὸ ὡς σεβασμὸς πρὸς τὴ φύση μετατρέπεται στὸν υπερανθρωπισμὸ σὲ ἀφετηρία τοῦ προτάγματος ἀναβάθμισης· βλ. N. Bostrom, „Why I want to be a Posthuman When I Grow up“ στό: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σσ. 28-53.

τόν δυϊσμό ψυχῆς καὶ σώματος, τὸν μεταφράζει σὲ ἕναν ὑλιστικὸ μονισμό ἀνάγοντας διανοητικὲς ἰκανότητες καὶ συναισθήματα στὸ βιολογικὸ τους ὑπόστρωμα¹⁴. Στὸς ἀντίποδες τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ, ὁ τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς τὸν μεταφράζει σὲ ἕναν ἰδεαλιστικὸ μονισμό ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἀντιλαμβάνεται τὸν ἄνθρωπο ὡς καλῶς ὀρισμένο σύνολο πληροφοριῶν. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ὁ Marvin Minsky, ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν ψυχὴ ὡς σωματικὴ λειτουργία, ὑποστηρίζοντας ὅμως ταυτόχρονα ὅτι δὲν συνιστᾶ πρᾶγμα καὶ βρίσκεται ὡς ὄντοτητα πέρα ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις μας¹⁵.

Στὰ μέσα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα τὸ δοκίμιο Ὑπερανθρωπισμὸς τοῦ Julian Huxley εἶναι τὸ πρῶτο σημαντικὸ κείμενο τοῦ μετέπειτα ρεύματος, ὅπου βρίσκουμε ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς προβληματικῆς του: “The human species can, if it wishes, transcend itself – not just sporadically, an individual here in one way, an individual there in another way, but in its entirety, as humanity. We need a name for this belief. Perhaps *transhumanism* will serve: man remaining man, but transcending himself, by realizing new possibilities of and for his human nature”¹⁶. Γιὰ τὸν Huxley ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσει καὶ νὰ ἐξαντλήσει τὶς δυνατότητες τῆς φύσης του ἀναλαμβάνοντας τὴν καθοδήγηση τῆς βιολογικῆς του ἐξέλιξης¹⁷. Τὸ ἀποτέλεσμα πιστεύει ὅτι θὰ εἶναι ἕνα βελτιωμένο ἀνθρώπινο εἶδος ὅπου ὅμως ἡ ἀνθρωπινότητα θὰ παραμείνει ἴδια. Λίγα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1962, ὁ Robert C.W. Ettinger στὸ *The Prospect of Immortality* θὰ περιγράψει τὴν ἴαση, ἀρχικὰ τὴν ἐπιβράδυνση, τῆς γήρανσης καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀθανασίας ὡς ἐρευνητικὸ πρόγραμμα κατοχυρώνοντας τὸν τίτλο τοῦ πατέρα τῆς κρυογονικῆς, ἐνῶ δέκα χρόνια ἀργότερα θὰ δημοσιεύσει τὴν πρώτη συστηματικὴ πραγματεία τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ *Man into Superhuman*. Στὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Ettinger ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὴν ὑπερανθρωπιστικὴ συνθήκη ὡς τὸν μελλοντικὸ τρόπο ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Μία περιγραφή μὲ κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς ὅρους τοῦ

14. Βλ. M. Kettner, „Humanismus, Transhumanismus und die Wertschätzung der Gattungsnatur“ στὸ: K. Bayertz (Hrg.), *Die menschliche Natur. Welchen und wie viel Wert hat sie?* Mentis Verlag, 2005, σσ. 88-89.

15. Βλ. M. Minsky, *The Society of the Mind*, Simon & Schuster, 1986, σσ. 287-288.

16. J. Huxley, *New Bottles for New Wine*. Essays Chatto & Windus, 1957, σ. 17.

17. Ὁ.π., σ. 312.

υπερανθρωπισμοῦ βρίσκουμε στὸ *Up Wingers: A Futurist Manifesto* (1973) τοῦ Fereidoun M. Esfandiary. Ἐδῶ ὁ υπερανθρωπισμὸς προτείνεται ὡς ἡ ἀπάντηση στὶς προκλήσεις τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν ποὺ υπερβαίνουν τὴν πολιτικὴ διάκριση μεταξὺ τῆς Δεξιᾶς καὶ τῆς Ἀριστερᾶς. Γιὰ τὸν Esfandiary εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτικοῦ λεξιλογίου, τῶν καθιερωμένων πολιτικῶν πρακτικῶν, ἀλλὰ ἐπίσης γενικώτερα τῶν κληρονομημένων τρόπων τοῦ σκέπτεσθαι, ὅπως ἡ γραμμικὴ ἱστορικὴ συνείδηση. Ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα ἡ διακυβέρνηση θὰ πρέπει νὰ ἀνατεθεῖ σὲ δίκτυα ἀλγορίθμων καὶ οἱ πολιτικὲς ἡγεσίες θὰ πρέπει νὰ καταργηθοῦν. Ὡστόσο στὸ ἐπόμενο ἔργο του *Are You a Transhuman?* (1989) ἔχει συντελεσθεῖ μία ριζικὴ μεταστροφή στὴν κατεύθυνση μιᾶς ἀπολιτικῆς ἀτομοκεντρικῆς θεώρησης ὅπου στόχος πλέον εἶναι ἡ ἐπίτευξη τῆς προσωπικῆς ἀθανασίας.

Οἱ υπερανθρωπιστὲς πρεσβεύουν ὅτι ἀνανεώνουν καὶ ὀλοκληρώνουν τὴν παράδοση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἰδίως τοῦ ἰδεαλιστικοῦ τῆς Ἀναγέννησης, ἐκπληρώνοντας τὶς ὑποσχέσεις του γιὰ τὴν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅτι ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐπεδίωκε μέσῳ τῆς παιδείας, τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς ἄσκησης, ὁ υπερανθρωπισμὸς ὑποστηρίζει ὅτι θὰ τὸ ἐπιτύχει μὲ τὴ χρήση τῆς τεχνικῆς. Ἐναρμονίζοντας τὴν ἐπιθυμία τῆς αὐτοβελτίωσης μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀθανασίας, τὸ αἶτημα τῆς ἀνθρώπινης τελείωσης γίνεται πλέον προτάγμα θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια στὸν υπερανθρωπισμὸ δὲν ἐπιχειρεῖται ἡ ὑπέρβαση τοῦ ἀνθρώπου καθ' αὐτόν, ἀλλὰ ἡ ἀδιεχῆς βελτίωση τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἱκανοτήτων του. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογικὴ περιγραφή τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος ἱκανοῦ γιὰ αὐθυπέρβαση ἐξάγεται ἡ κανονιστικὴ ἀπαίτηση τοῦ ἐλέγχου τῆς βιολογικῆς ἐξέλιξής του μέσῳ τῆς τεχνικῆς. Ὅμως ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀθανασίας στὸν υπερανθρωπισμὸ δὲν ἀποτελεῖ μόνον φυσικὴ συνέπεια τῆς ἐπιδίωξης τῆς αὐτοβελτίωσης τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι ἐπιπλέον ἀναγκαῖα, καθὼς οἱ ἀναβαθμίσεις ὑπὸ τὴ σκιά τοῦ θανάτου δὲν μποροῦν νὰ ἀξιοποιηθοῦν στὸν μέγιστο βαθμό. Μόνον μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀθανασίας ὁ ἀνθρωπος θὰ ἔχει τὸν ἀναγκαῖο χρόνο ὄχι μόνον γιὰ τὴν πλήρη ἀξιοποίησή τους, ὅσο ἐπίσης γιὰ τὴν ἐπίλυση ὅλων τῶν προβλημάτων του καὶ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὀνείρων του. Τέλος, ἡ ἴδια ἡ ἐπιθυμία αὐτοβελτίωσης πηγάζει ἀπὸ

τὴν ἐπιθυμία ὑπέρβασης τῆς θνητότητας, ἡ ὁποία εἶναι τὸ θεμελιώδες γνῶρισμα τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔπους τοῦ Γκιλγκαμές¹⁸. Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ ἔγκειται στὴν ἐκπλήρωση αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας.

1. Ποιὸς θέλει νὰ ζήσει γιὰ πάντα; Ριζικὴ ἐπιμήκυνση τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀθανασίας

Τὸ πρῶτο κοινὸ χαρακτηριστικὸ σχεδὸν ὅλων τῶν ρευμάτων τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ εἶναι ἡ προσπάθεια ἐπιμήκυνσης τῆς ζωῆς μέσω τῆς ἀναστολῆς τῆς διαδικασίας γήρανσης μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἀθανασία¹⁹. Γιὰ τοὺς ὑπερανθρωπιστὲς τὸ γῆρας εἶναι μία ἰάσιμη νόσος, ἡ ὁποία πρέπει νὰ θεραπευθεῖ ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ καταστεῖ πραγματικὰ αὐτόνομος, ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τὴν αἰσχροὴ θνητότητά του²⁰. Παρὰ τὸ ὅτι θὰ μπορούσε νὰ σκοτωθεῖ σὲ ἓνα δυστύχημα ἢ νὰ δολοφονηθεῖ, θὰ διέθετε ἐν τούτοις τὸν ἔλεγχο τῆς ζωῆς του ὥστε νὰ τὴ διαμορφώσει σὲ βίον κατὰ τὸ δοκοῦν, ἔχοντας ἀποτινάξει τὸν ζυγὸ τοῦ χρόνου. Γιὰ τοὺς ὑπερανθρωπιστὲς περισσότερος χρόνος εἶναι πάντα καλύτερος – ἐξ οὗ καὶ προτιμώτερος ἀπὸ λιγώτερο χρόνο. Τὸ ἴδιο ἰσχύει συνολικὰ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀναβάθμιση, στὴν ὁποία ἡ ὁποιαδήποτε ποσοτικὴ αὔξηση μιᾶς ἀνθρώπινης ἰκανότητας (π.χ. ἀντίληψη, μνήμη, σωματικὴ ρώμη, χαρά) εἶναι πάντοτε προτιμώτερη ἀπὸ τὴ μείωσή της. Ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀθανασίας εἶναι μείζονος σημασίας ὄχι μόνον ἐπειδὴ, ὅπως προαναφέρθηκε, συνιστᾷ τὴν ἐκπλήρωση μιᾶς θεμελιώδους ἀνθρώπινης ἐπιθυμίας, ἀλλὰ διότι οἱ ἀναβαθμίσεις τῶν

18. Βλ. N. Bostrom, “Why I want to be a Posthuman When I Grow up” στό: M. More, N. Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σ. 35.

19. Βλ. A. de Grey, “The Curate’s Egg of Anti-Anti-Aging Bioethics”, στό: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σσ. 215-219.

20. Βλ. S. Young, *Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto*, Prometheus, 2006, σ. 15 καὶ Ar. L. Caplan, “The Unnaturalness of Aging – a Sickness Unto Death” στό: A. L. Caplan, Tr. H. Engelhardt, J. J. McCartney (eds.), *Concepts of Health and Disease: Interdisciplinary Perspectives*, Addison-Wesley Publications, 1981, σ. 259.

ιδιοτήτων και τών ικανοτήτων του ανθρώπου, παρὰ τὴν ἐπιθυμητότητά τους, ὅσο ὁ ἄνθρωπος παραμένει θνητός, παραμένουν προσωρινές δίχως νὰ ἀποδίδουν τὰ μέγιστα ὀφέλη. Μόνον ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος καταστεῖ ἀθάνατος θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ξεπεράσει, χάρις στὴν ἀναβάθμισή του, ὅλους τοὺς διανοητικούς καὶ ψυχικούς περιορισμούς ἐπιτυγχάνοντας τὴν τελείωσή του. Τὸ δεύτερο ἀνθρωπολογικὸ ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἀθανασίας εἶναι ὅτι συνιστᾶ προϋπόθεση ὥστε ἡ ἀνθρωπότητα νὰ ἀντιμετωπίσει ἐπιτυχῶς πλανητικὰ ζητήματα ὅπως οἱ λιμοί, οἱ ἐπιδημίες, ἡ οἰκολογικὴ καταστροφή, οἱ πόλεμοι καὶ ἄλλες ἀπειλές γιὰ τὴν ὑπαρξή της. Οἱ ὑπερανθρωπιστὲς πιστεύουν ὅτι, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πλέον ἐπαρκὴς χρόνος, ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους θὰ ἐπιλυθοῦν. Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν πλανητικῶν προκλήσεων δὲν ἀπαιτεῖται ἡ ἀθανασία τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρωπότητας, ἀλλὰ μιᾶς ἱκανῆς μειονοψηφίας ποὺ θὰ λειτουργοῦσε ὡς πρωτοπορία. Δυστυχῶς οἱ ὑπερανθρωπιστὲς παραβλέπουν τὸν κίνδυνο ἐγκαθίδρυσης μιᾶς τυραννικῆς ὀλιγαρχίας μετ' ἄλλοι τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἂν ἡ ἀθανασία ἐπεκτεινόταν εἴτε ἐξ ἀρχῆς εἴτε ἀκολούθως στὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπότητας καὶ δὲν περιοριζόταν σὲ ὀρισμένα ἄτομα ἢ στὰ μέλη μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως, τότε αὐτὸ θὰ συνεπαγόταν τὸν ὑπερπληθυσμὸ τοῦ πλανήτη. Γιὰ τοὺς ὑπερανθρωπιστὲς ἡ σπάνις τοῦ χώρου καὶ τῶν φυσικῶν πόρων δὲν συνιστοῦν πρόβλημα, διότι ἡ ἀνθρωπότητα θὰ ἀποικίσει σταδιακὰ ἄλλους πλανήτες, καθὼς ἡ διάσχιση τῶν ἀχανῶν ἀποστάσεων τοῦ διαστήματος θὰ εἶναι πολὺ εὐκολώτερη γιὰ ἀθάνατα ὄντα. Ἐν τούτοις, ἕως ὅτου ἐπιτευχθεῖ ἡ μετεγκατάσταση τῆς ἀνθρωπότητας σὲ ἕναν νέο πλανήτη ἢ ἕναν διαστημικὸ σταθμὸ, ἕνα πρῶτο μέτρο γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ θὰ ἦταν πιθανῶς ἡ ἀπαγόρευση τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ τῶν γεννήσεων²¹. Μία τέτοια ἀπαγόρευση θὰ εἶχε βαρύνουσες συνέπειες ἐπειδὴ κάθε γέννηση σημαίνει μία ἀρχὴ καὶ μία ἀλλαγὴ τοῦ κόσμου μετ' ἕναν μοναδικὸ τρόπο. Τόσο ὁ Hans Joas στὴν *Ἀρχὴ τῆς Εὐθύνης* ὅσο ἐπίσης ἡ Hannah Arendt στὴν *Ἀνθρώπινη Κατάσταση* ὑποστηρίζουν ὅτι, ἂν δὲν γνωρίζουμε ὡς

21. Στὴ σειρὰ τοῦ Netflix *Ad Vitam* περιγράφονται μετ' ἐνδιαφέροντα κινηματογραφικὰ τρόπο οἱ συνέπειες σὲ μία κοινωνία ποὺ ἀποφασίζει νὰ ἀπαγορεύσει τὶς γεννήσεις.

είδος πώς να τελειώνουμε, τότε θα ξεχάσουμε πώς να αρχίζουμε²². Μία ανθρωπότητα χωρίς γεννήσεις είναι μία ανθρωπότητα χωρίς νιότη, χωρίς αυθορμητισμό και με περιορισμένη ικανότητα διαχείρισης του νέου, ή όποια δυσκολεύεται να ξεκινά νέα πράγματα. Η καθημερινότητα θα χαρακτηρίζεται μάλλον από μονοτονία και πλήξη. Έπιπλέον, οι οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις θα αλλάξουν ριζικά, καθώς οι άνθρωποι θα είναι αιώνια σύζυγοι, αδέρφια, γονείς ή θα περνούν αιώνες με τους ίδιους γείτονες, συναδέλφους ή συμπολίτες. Ένδεχομένως θα καταστούν άπαθείς έχοντας βιώσει τόσες εμπειρίες όντας πλέον όχι άπλως απρόθυμοι, αλλά επίσης δύσπιστοι προς την αλλαγή. Σε αυτήν την περίπτωση, οι φόβοι της απώλειας και της απόρριψης στις προσωπικές σχέσεις πιθανώς να μεγεθύνονται. Όμως η Hannah Arendt διατυπώνει ένα ακόμη επιχείρημα ενάντια στην άθανασία: την απώλεια της ατομικότητας. Η μοναδικότητα του ανθρώπου έγκειται στο ότι διαθέτει, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα ζώα, βιογραφία, την όποια διαμορφώνει νοηματοδοτώντας τη θνητότητά του. Όντας άθνατο, αργά ή γρήγορα το ανθρώπινο είδος θα όμογενοποιηθεί, καθώς ό βίος καθίσταται ζωή, έτσι ώστε η μεμονωμένη ανθρώπινη ύπαρξη δίχως ατομικότητα να μην διαφέρει περισσότερο από την άλλη όσο δύο άνθη του ίδιου είδους²³. Ίσως τότε η ανθρώπινη ζωή να αντιμετωπίζεται με αντίστοιχο τρόπο, όπως δηλαδή αντιμετωπίζεται ένα φυτό²⁴.

Όστόσο η άθανασία γεννά πολλάπλά δύσκολα έρωτήματα όπως το τί συμβαίνει με τη μνήμη αφού γίνουμε άθνατοι. Άραγε έξασθενεί ή παραμένει; Τί συμβαίνει αν δέν μπορούμε να λησμονήσουμε ή, αντιθέτως, αν δέν μπορούμε να θυμηθούμε; Μπορούμε επίσης να αναρωτηθούμε τί θα γίνουν τα νεκροταφεία μετά την άθανασία; Για πόσο θα τα έπισκέπτονται; Θα είναι επώδυνη ανάμνηση ή θα έχουν καταστεί αδιάφορα; Θα τα άδειάσουν για να έξοικονομηθεί πολύτιμος χώρος; Έπιπλέον, αν έχουν απαγορευθεί οι γεννήσεις ή έχουν περιορισθεί,

22. Βλ. H. Jonas, *Η Αρχή της Ευθύνης: Αναζητώντας μία Ηθική για τον Τεχνολογικό Πολιτισμό*, μετάφρ. Θ. Τάσης, έκδ. Αρμός, Αθήνα 2018, σσ. 71-75 και Hannah Arendt, *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, Piper Verlag, 2010, σσ. 215-217.

23. Βλ. Hannah Arendt, *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, Piper Verlag, 2010, σ. 29.

24. Για μία ένδελεχέστερη πραγμάτευση των ένδεχόμενων συνεπειών της άθανασίας στο ανθρώπινο είδος βλ. S. Knell, *Die Eroberung der Zeit. Grundzüge einer Philosophie verlängerter Lebensspannen*, Suhrkamp, 2015.

τότε τί θα συμβαίνει με όσους επιθυμούν να γίνουν γονείς; Θα γίνονται κληρώσεις για το ποιός θα επιτρέπεται να αποκτήσει παιδιά; Ή αν όμως όλοι είναι άθνατοι, τότε κάποια στιγμή δέν θα κληρωθούν όσοι επιθυμούν να τεκνοποιήσουν; Όμως θα υπάρχει ή επιθυμία για την απόκτηση απογόνων μετά την κατάκτηση τής άθνασίας; Τέλος, πώς μπορούμε να φαντασθούμε την παροῦσα ανθρωπότητα ως την ὕστατη ανθρωπότητα;

Πρὸς τὸ παρὸν καὶ για ὄσο ή άθνασία συνιστᾶ ἀκόμη εὐσεβῆ πῶθο, ή κρυονική συνιστᾶ μία στρατηγική μετάβασης σὲ αὐτήν, ὅταν πλέον θα ἔχει ἐπιτευχθεῖ²⁵. Τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ καταψύχεται ἄμεσα σὲ ὕγρὸ ἄζωτο θερμοκρασίας -196 °C με στόχο τὴ συντήρηση καὶ τὴ μελλοντική ἀπόψυξή του²⁶. Για τοὺς ὑπερανθρωπιστὲς ή ψύξη δέν συνιστᾶ συντήρηση ἑνὸς πτώματος, ἀλλὰ ἰατρική ἐπέμβαση καὶ μέρος μιᾶς μελλοντικῆς θεραπείας. Οἱ τεθνεῶτες εἶναι κοιμῶμενοι ἀσθενεῖς. Τὸ νεκρὸ σῶμα δέν ἔχει χῶρο στὴν ὑπερανθρωπιστική σκέψη, στὴν ὁποία ὁ θάνατος συνιστᾶ προσβολή τῆς ανθρωπίνης ἐλευθερίας. Ἐν ζωῇ δέν συνιστᾶ παρὰ φορέα τοῦ νοῦ, τῆς προσωπικότητας τοῦ ανθρωποῦ καὶ παρὰ τὰ ἐγχειρήματα ἐνδυνάμωσῆς του ὑπολείπεται σὲ σημασία αὐτῶν. Ὡς σημαντικώτερο σωματικὸ ὄργανο θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ὑπερανθρωπιστὲς ὁ ἐγκέφαλος, με τὴν καταστροφή τοῦ ὁποῖου ἐπέρχεται ὁ θάνατος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν υἰοθέτηση τοῦ καρτεσιανοῦ δυῖσμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, στὴν κρυονική ἀποκαλύπτεται ἐπίσης μία ἀκόρεστη ἐπιθυμία αὐτονομίας με τὴ μορφή τοῦ ἀπόλυτου ἐλέγχου τους. Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ φαντασίωση παντοδυναμίας ή κρυονική συνιστᾶ ἐπίσης μία οὐτοπία ὡς ἄρνηση ἑνὸς τόπου για τὸ νεκρὸ σῶμα²⁷. Τέλος, ή κρυονική ἐγείρει οὐσιώδη νομικά καὶ φιλοσοφικά ζητήματα ὅπως: Σὲ ποιὸν ἀνήκει ή περιουσία τοῦ κοιμῶμένου; Πόσος χρόνος πρέπει να μεσολαβήσει ὡστε να θεωρηθεῖ νεκρός; Μπορεῖ να τὴ διεκδικήσει, ὅταν

25. Τὰ κορυφαία ἰδρύματα κρυονικῆς στὸν κόσμο με ἔδρα τῖς Η.Π.Α. εἶναι τὸ Alcor Life Extension Foundation (www.alcor.org) καὶ τὸ Cryonics Institute (www.cryonics.com), τοῦ ὁποῖου ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς ὑπῆρξε ὁ Robert Ettinger.

26. Βλ. N. Bostrom, "The fable of the Dragon-Tyrant" στό: *Journal of Medical Ethics*, τ. 5, 31 (2005), σσ. 273-277.

27. Βλ. Ol. Krüger, „Der Tote als Patient: Kryonische Unsterblichkeitshoffnungen innerhalb des Transhumanismus“ στό: A. Frewer (Hrg.), *Endlichkeit, Medizin und Unsterblichkeit: Geschichte-Theorie-Ethik*, Franz Steiner Verlag, 2010, σ. 186.

ἀφυπνισθεῖ; Φέρουν οἱ διαχειριστὲς καὶ οἱ ἀπόγονοί τους νομικὴ εὐθύνη ἔναντι τοῦ κοιμωμένου; Εἶναι δυνατὸν νὰ κληρονομήσει κάποιος τὸν ἑαυτό του; Ἐν τέλει, πῶς ὀρίζεται ὁ θάνατος ἂν δὲν εἶναι ἀμετάκλητος;

2. Ξεκλειδώνοντας τὴν πύλη τοῦ οὐρανοῦ:

Ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου, μορφολογικὴ ἐλευθερία καὶ ἐκτροπία

Ὅπως προαναφέρθηκε, ὅσο ἐπωφελὴς καὶ ἐπιθυμητὴ εἶναι ἡ ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου, ἀποκτᾶ τὸ πλήρες νόημά της γιὰ τοὺς ὑπερανθρωπιστὲς μόνον ἀφοῦ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀθανασία. Ἔτσι παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἀποδίδουν ὅλοι τὴν ἴδια σημασία σὲ αὐτήν, ἡ πραγμάτευσή της παραμένει κρίσιμη γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ. Μὲ τὸν ὄρο ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου λοιπὸν ἐννοοῦμε ἕνα σύνολο ἰατρικῶν, γενετικῶν, νευρωνικῶν καὶ γενικώτερα τεχνολογικῶν βελτιώσεων ὑπαρχόντων ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου ὅπως εὐφυΐα, ὁμορφιά, σωματικὴ ρώμη καὶ ἀντοχή, συναισθημάτων χαρᾶς καὶ εὐτυχίας, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν προσθήκη ἰδιοτήτων ποὺ δὲν διαθέτει τὸ ἀνθρώπινο εἶδος, φέρ' εἰπεῖν ὄραση στὸ ὑπέρυθρο φάσμα τοῦ φωτὸς ἢ ἀκοὴ σὲ ὑπερηχητικὲς συχνότητες κ.τ.λ. Ὅρισμένες ἀπὸ τὶς στρατηγικὲς ἀναβάθμισης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ γενετικὴ ἀναβάθμιση (*human genetic engineering*), ἡ χρῆση νευρωνικῶν ἐμφυτευμάτων γιὰ τὴν καλύτερη διάδραση μὲ τὸ διαδίκτυο, νευροτεχνολογίες γιὰ τὴ μεταφόρτωση τῆς συνείδησης σὲ ἕναν ὑπολογιστὴ καὶ ἡ ἠθικὴ ἀναβάθμιση, ἡ ἐνδυνάμωση δηλαδὴ ἐπιθυμητῶν ἠθικῶν χαρακτηριστικῶν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν καταστολὴ ἀνεπιθύμητων μὲ τὴ χρῆση γενετικῶν ἐπεμβάσεων καὶ φαρμάκων²⁸.

Οἱ ὑπερανθρωπιστὲς ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ παραπάνω στρατηγικὲς ἀναβάθμισης τοῦ ἀνθρώπου δὲν συνιστοῦν παρὰ ριζικὲς βελτιώσεις λόγῳ τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης ὑπαρχόντων στρατηγικῶν ὅπως ἡ σημερινὴ χρῆση κινητῶν τηλεφώνων, τεχνητῶν μελῶν καὶ ὀργάνων, βοηθημάτων ὄρασης καὶ ἀκοῆς, ἐμβολίων, ἐπεμβάσεων πλαστικῆς χειρουργικῆς, ὅπως ἐπίσης

28. Εἰδικώτερα γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀναβάθμιση βλ. J. Harris, *How to be good: The possibility of Moral Enhancement*, Oxford University Press, 2016, ὅπως ἐπίσης J. Harris, "Enhancements are a Moral Obligation" στό: J. Savulescu, N. Bostrom (eds.), *Human Enhancement*, Oxford University Press, 2009, σσ. 59-70.

ψυχοφαρμάκων για τήν αντιμετώπιση π.χ. τοῦ ἀγχους, τῆς κατάθλιψης κ.τ.λ. ἢ οὐσιῶν γιά τή βελτίωση τῆς σεξουαλικῆς λειτουργίας ἢ τῶν νοητικῶν ἰκανοτήτων (*nootropics*)²⁹. Πρέπει νά ὑπογραμμισθεῖ ὅτι οἱ ὑπερανθρωπιστές δέν διαχωρίζουν μεταξύ θεραπείας καί ἀναβάθμισης στηριζόμενοι στήν ἀντικειμενική δυσκολία ὀρισμοῦ μιᾶς «φυσιολογικῆς κατάστασης» τοῦ ἀνθρώπου³⁰. Θεωροῦν ὅποιαδήποτε ποσοτική αὐξηση μιᾶς θετικῆς ἰδιότητας ἢ ἰκανότητας ὡς βελτίωση καί ταυτόχρονα ἴαση μιᾶς ἀνεπάρκειας ὀφειλόμενης στήν ἀτελῆ βιολογική ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι αὐξηση τῆς ὄρασης, τῆς ἀκοῆς καί τῆς μυϊκῆς δύναμης, ἐφ' ὅσον ἡ φύση δέν μᾶς προίκισε ἐξ ἀρχῆς καλύτερα, σημαίνουν ἀντίστοιχα καλύτερη ὄραση, ἀκοή καί μυϊκή δύναμη, ὅπως περισσότερη εὐφυΐα, ὁμορφιά καί εὐτυχία σημαίνουν καλύτερη εὐφυΐα, ὁμορφιά καί εὐτυχία³¹. Ἀλλά εἶναι ἀσαφές στήν περίπτωση τῶν τελευταίων πῶς ἡ ποσοτική αὐξηση ὀδηγεῖ στήν ποιοτική ἀλλαγῆ, καθὼς ἡ ἀντικειμενική μέτρηση αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων εἶναι προβληματική. Ὅμως ὄχι μόνο δέν ὑπάρχουν καθολικά κριτήρια ὁμορφιάς καί εὐτυχίας, ἀλλά καί οἱ ποσοτικές αὐξήσεις σωματικῶν ἰκανοτήτων ἐνέχουν μία ἰσχυρή ὑποκειμενική διάσταση. Γιὰ παράδειγμα, ὑπάρχουν κωφάλαλοι γονεῖς οἱ ὅποιοι προτιμοῦν κωφάλαλα παιδιά. Οἱ ὑπερανθρωπιστές ἀπαντοῦν στίς παραπάνω ἐνστάσεις ὅτι, ἀκόμη καί ἂν τίς δεχθεῖ κάποιος, τότε θά πρέπει νά ἐπαφίεται στόν καθένα νά ἐπιλέξει πῶς, πότε καί πόσο θά ἀναβαθμισθεῖ. Αὐτὴ ἡ προσωπική ἐλευθερία ὡς πρὸς τήν ἀναβάθμιση συνιστᾷ τήν πεμπουσία τῆς ἀτομικῆς αὐτονομίας καί ὀνομάζεται μορφολογική ἐλευθερία³². Ὡστόσο οἱ ὑπερανθρωπιστές συζητοῦν τὰ

29. Δυστυχῶς λόγω περιορισμένου χώρου δέν εἶναι δυνατὸν νά ἐπεκταθοῦμε ἐδῶ σὲ μία συζήτηση τῶν διαφορετικῶν στρατηγικῶν ἀναβάθμισης. Γιὰ μία ἐνδελεχῆ παρουσίαση βλ. J. Savulescu, N. Bostrom (eds.), *Human Enhancement*, Oxford University Press, 2009 καί Bettina Schöne-Seifert, Davinia Talbot (Hrg.), *Enhancement: Die Ethische Debatte*, Mentis Verlag, 2009.

30. Βλ. R. Kipke, „Die Funktion des Krankheitsbegriffs in der Enhancement-Debatte“ στό: M. Rothaar/A. Frewer (Hrg.) *Das Gesunde, das Kranke und die Medizinethik: Moralische Implikationen der Krankheitsbegriffs*, Franz Steinner Verlag, 2021, σσ. 149-165.

31. Βλ. St. L. Sorgner, *Transhumanismus*. „Die gefährlichste Idee der Welt“!?, Herder Verlag, 2016, σ. 29.

32. Βλ. A. Sandberg, „Morphological Freedom – Why we not Just Want it But Need it“ στό: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-

όρια και τὸ περιεχόμενό της ἀκροθιγῶς, ἐπιδεικνύοντας συχνὰ μία δυνάμει ἐπικίνδυνη, πολιτικά και κοινωνικά, ἐπιπολαιότητα.

Αὐτὴ ἀποκαλύπτεται σὲ μερικὲς ἀμφιλεγόμενες πτυχὲς τῆς μορφολογικῆς ἐλευθερίας, οἱ ὁποῖες διακρίνονται εὐκολώτερα στὰ ἐξῆς εἶδη ἀναβάθμισης: α) Τὴν ἀναβάθμιση ἀγέννητης ζωῆς, β) τὴ γενετικὴ ἀναβάθμιση καὶ γ) τὴν κοινωνικά σχεδιασμένη ἀναβάθμιση καὶ γενικώτερα τὶς πολιτικὲς συνέπειες τῆς ἀναβάθμισης. Ἐς σημειωθεῖ σχετικὰ μὲ τὰ δύο πρῶτα εἶδη ὅτι ἡ ἀναβάθμιση τῆς ἀγέννητης ζωῆς δὲν γίνεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ χρῆση γενετικῆς τεχνολογίας, ὅπως –ἀντιστρόφως– ἡ γενετικὴ ἀναβάθμιση δὲν ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ τὴν ἀγέννητη ζωή. Τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται στὴν ἐμβρυακὴ ἀναβάθμιση εἶναι ἂν εἶναι ἠθικὰ ἐπιτρεπτὸ ἢ ἀκόμη καὶ ἀναγκαῖο ἡ μορφολογικὴ ἐλευθερία νὰ περιλαμβάνει τὴν ἀναβάθμιση τῶν ἀπογόνων. Ὅσοι ἀπαντοῦν καταφατικὰ ἐπιχειρηματολογοῦν ὅτι ἤδη οἱ γονεῖς ὕστερα ἀπὸ προγεννητικοὺς ἐλέγχους γιὰ τὴ διάγνωση ἀσθενειῶν ἀποφασίζουν νὰ διακόψουν μία ἐγκυμοσύνη ὡς ἐκ τούτου ὑφίσταται δικαίωμα ἐμβρυακῆς ἀναβάθμισης, διότι ἂν ἓνα παιδί γεννηθεῖ μὴ ἀναβαθμισμένο παρὰ τὴ δυνατότητα ἀναβάθμισης, τότε θὰ βρίσκεται σὲ μειονεκτικὴ θέση τόσο ὡς πρὸς τὰ ἀναβαθμισμένα παιδιά ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὶς δυνατότητες γιὰ ἓναν ὀλοκληρωμένο βίο ὅπως, ἀντίστοιχα, ἂν γεννιόταν μὲ μία κληρονομικὴ νόσο. Τὸ ζήτημα τῆς ἐμβρυακῆς ἀναβάθμισης ὑποχρεώνει στὴν ἠθικὴ στάθμιση τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τοῦ σώματος καὶ τῆς αὐτονομίας τῆς μητέρας ἀπὸ τὴ μία καὶ τῆς ἀγέννητης ζωῆς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἐδῶ πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ’ ὄψιν ἀρχικὰ τὸ πότε ἡ ζωή γίνεται βίος, δηλαδὴ πότε τὸ ἔμβρυο γίνεται πρόσωπο καὶ φορέας δικαιωμάτων. Ἀκολούθως, πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ’ ὄψιν τὸ εἶδος τῆς ἀναβάθμισης, π.χ. ἂν πρόκειται γιὰ μία αἰσθητικὴ ἀναβάθμιση, ὅπως τὸ χρῶμα τῶν μαλλιῶν ἢ τῶν ματιῶν, ἢ ἂν πρόκειται γιὰ σωματικὴ ἢ διανοητικὴ ἀναβάθμιση. Μία ἀναβάθμιση γιὰ τὴν πρόληψη ἐκδήλωσης μιᾶς ἀναπηρίας ἢ μιᾶς νόσου μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ εὐκολώτερα ἀπὸ ὅ,τι μία ἀναβάθμιση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν τῆς προσωπικότητας ὅπως ἡ ἰκανότητα ὑπακοῆς. Συγκριτικὰ μὲ τὴν ἐμβρυακὴ ἀναβάθμιση ἡ γενετικὴ ἀναβάθμιση μοιάζει νὰ ἐγείρει

Blackwell, 2013, σσ. 56-64 καὶ στὸν ἴδιο τόμο: Martine Rothblatt, “Mind is Deeper Than Matter: Transgenderism, Transhumanism and the Freedom of Form”, σσ. 315-326.

λιγώτερες ένστάσεις· ωστόσο και σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ὑπάρχουν ἀπρόβλεπτες συνέπειες γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενεές. Ἐπιπροσθέτως, οἱ μὴ θεραπευτικὲς τροποποιήσεις τοῦ γενετικοῦ κώδικα μὲ στόχο τὴν αὐξηση σωματικῶν ἢ διανοητικῶν ἐπιδόσεων διαμορφώνουν τὶς μελλοντικὲς γενεές μὲ βάση τὶς τωρινὲς ἀξίες. Ὑπερανθρωπιστὲς ὅπως ὁ Nick Bostrom ἀπαντοῦν ὅτι οἱ τεχνολογίες τοῦ μέλλοντος θὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀντιστροφή τῶν τροποποιήσεων, ἐφ' ὅσον αὐτὲς κριθοῦν ἀπὸ τοὺς ἐπερχόμενους ὡς ἀνεπιθύμητες³³. Ὅμως ἀνησυχητικὲς δὲν εἶναι μόνον οἱ πολιτικὲς συνέπειες τῆς ἀτομικῆς ἀναβάθμισης, ἀλλὰ καὶ ἡ προοπτικὴ ἐνὸς κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ στὴ μορφή ἐνὸς προγράμματος ἀναβάθμισης τῶν πολιτῶν μιᾶς χώρας, τὴν ὁποία ὁ Bostrom βλέπει θετικά, θεωρώντας ὅτι ἡ μείωση τῆς ἐπιθετικότητας τῶν ἀτόμων μὲ ἐπεμβάσεις στὸν γενετικό τους κώδικα ἀπὸ τὴν πολιτεία εἶναι κοινωνικὰ ἐπωφελῆς καὶ ἐπιθυμητὴ³⁴. Ἡ μορφολογικὴ ἐλευθερία ὡς ὑπέρτατη ἀξία ὑποτιμᾷ τὸ ὅτι οἱ ἀναβαθμίσεις μπορεῖ νὰ διευρύνουν τὶς ὑπάρχουσες κοινωνικὲς ἀνισότητες, ἐκφράζοντας τὸν ἀτομοκεντρικὸ χαρακτήρα τῶν περισσότερων ρευμάτων τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ, στὰ ὁποῖα ἡ αὐτοδημιουργία τοῦ ὑποκειμένου προκρίνεται ἔναντι τῆς δικαιοσύνης.

Παρὰ τὸ ὅτι οἱ πλειονότητα τῶν ὑπερανθρωπιστῶν παραμένει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σιωπηλὴ ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴ διάσταση τῆς ἀναβάθμισης τοῦ ἀνθρώπου, ὑπάρχουν μερικὲς ἀξιοσημείωτες ἐξαιρέσεις. Ὁ Max More ἐπεξεργάζεται μία φιλοσοφία τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ μὲ ἐπίκεντρο τὴν ἔννοια τῆς ἐκτροπίας, τὴν ὁποία θεμελιώνει σὲ ἐπτὰ ἀρχές³⁵. Ὡς ἐκτροπία ὀρίζεται «ὁ βαθμὸς τῆς εὐφυΐας, τῆς λειτουργικῆς τάξης, τῆς ζωτικότητας, τῆς ικανότητας καὶ ἐπιθυμίας ἐνὸς ἔμβιου ἢ ὀργανωτικοῦ συστήματος γιὰ βελτίωση»³⁶. Ἡ ἔννοια, σύμφωνα μὲ τὸν More, διατυπώθηκε προκειμένου νὰ περιλάβει τὶς θεμελιώδεις ἀξίες καὶ βλέψεις τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ ὥστε αὐτὲς νὰ ἀποκρυσταλλωθοῦν

33. N. Bostrom, "Human Genetic Enhancements: A Transhumanist Perspective", *The Journal of Value Inquiry*, Issue 37 (2003), σ. 504.

34. Ὁ.π., σσ. 505-506.

35. Βλ. M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σ. 5.

36. Ὁ.π., σ. 5.

στις έπτά άρχές πού διασαφηνίζουν τις ριζικές τεχνικές δυνατότητες πού διανοίγονται στην άνθρωπότητα³⁷. Προσθέτει δέ ότι δέν πρέπει νά τήν σκεπτόμαστε άντιθετικά πρός τήν έντροπία, αλλά περισσότερο ως μία μεταφορά. Οί έπτά άρχές του ύπερανθρωπισμού είναι οί εξής: α) άέναη πρόοδος, β) άυτομετασχηματισμός, γ) πρακτική άισιοδοξία, δ) εύφυής τεχνολογία, ε) άυτοκαθορισμός, στ) όρθολογικότητα και ζ) άνοικτη κοινωνία. Η άέναη πρόοδος αναφέρεται στην έπίδιώξη έπιμήκυνσης τής ζωής, άύξησης τής γνώσεως, τής εύφυΐας και τήν άρση των πολιτικών, πολιτισμικών, βιολογικών και ψυχικών περιορισμών στην άνάπτυξη του άνθρώπου ως άτόμου, κοινωνίας και είδους. Στο έπίπεδο του άτόμου ή άνάπτυξη εκφράζεται ως άυτομετασχηματισμός πού περιγράφεται ως «ένδυνάμωση τής συνεχούς ήθικης, διανοητικής και σωματικής άυτοβελτίωσης μέσω τής κριτικής και δημιουργικής σκέψης, τής διαρκούς μάθησης, τής προσωπικής εύθύνης, πρόληψης και του πειραματισμού. Χρησιμοποιώντας τήν τεχνολογία – με τήν εύρύτερη έννοια με σκοπό τή φυσιολογική, νευρολογική έπαύξηση σε συνδυασμό με τή συναισθηματική και ψυχική εκλέπτυνση»³⁸. Οί παραπάνω άρχές ύποδεικνύουν ότι ό ύπερανθρωπισμός νοείται άπό τον More ως άνοικτη διαδικασία δίχως τέλος, με τήν άριστοτελική έννοια του όρου. Αύτη ή άνοικτη διαδικασία χαρακτηρίζεται άπό πρακτική άισιοδοξία, καθώς οί ύπερανθρωπιστές πιστεύουν σε ένα καλύτερο μέλλον χάρη στην εύφυη τεχνολογία, άναλαμβάνοντας τήν εύθύνη για τή διεκδίκηση και τήν έπίτευξη των έπιθυμιών τους. Εύφυής τεχνολογία είναι ή άνάπτυξη και χρήση τεχνολογιών όχι ως άυτοσκοπός, αλλά ως μέσο για τή βελτίωση τής άνθρώπινης ζωής, πού έπιτυγχάνεται με τήν υπέρβαση των όρίων της προκειμένου νά εκδιπλωθούν στον μέγιστο βαθμό οί δυνατότητές της. Η άρχή του άυτοκαθορισμού θέτει ως άξίες τήν άνεξάρτητη σκέψη, τήν άτομική έλευθερία και εύθύνη, αλλά έπίσης και τον άυτοσεβασμό σε συνδυασμό με τον σεβασμό των άλλων. Η άρχή τής όρθολογικότητας προκρίνει τον όρθό λόγο έναντι τής τυφλής πίστewς, τó άμφισβητείν έναντι του δογματίζειν προασπίζοντας τή μάθηση, τον πειραματισμό και τήν καινοτομία. Τέλος, ή άρχή τής άνοικτης κοινωνίας αναφέρεται στην ύποστήριξη μορφών κοινωνικής όργάνωσης πού υίοθετούν και

37. Ό.π., σ. 5.

38. Ό.π., σ. 5.

καλλιεργούν τις προηγούμενες αρχές έναντι ιεραρχικών ή αυταρχικών μορφών κοινωνικής οργάνωσης.

Έναν υπερανθρωπισμό με ρητή πολιτική βλέψη βρίσκουμε στο έργο του James Hughes *Citizen Cyborg* (2004), όπου διαμορφώνεται μία άριστερη υπερανθρωπιστική άτζέντα με επίκεντρο τη δωρεάν διανομή τεχνολογιών αναβάθμισης στους πολίτες. Για τον Hughes, μία σοσιαλδημοκρατική κοινωνία, στην οποία η αναβάθμιση αποτελεί δικαίωμα για όλους, αποτελεί την προϋπόθεση για μία δίκαιη ανθρώπινη αναβάθμιση, την όρθη δηλαδή ανάπτυξη κυβερνοοργανισμών και την άρμονική τους συμβίωση. Για τη μετάβαση σε αυτήν είναι αναγκαία η ίδρυση συμμαχιών με προοδευτικά κινήματα που διεκδικούν την ελευθερία στο διαδίκτυο όπως το “Global-Internet-Freedom-Programme” της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης “Freedom House” και το “Great Ape Project”³⁹. Στους αντίποδες αυτής της σκέψης βρίσκεται το τεχνοφασιστικό έργο του Nick Land, ο οποίος στο *The dark Enlightenment* (2008) θεωρεί την ελευθερία του ατόμου ασύμβατη με τη δημοκρατία, προασπιζόμενος μία ολιγαρχική κοινωνία όπου η κυρίαρχη έλιτ υπερανθρώπων υπερέχει λόγω γενετικών τροποποιήσεων και ένσωματωμένης νανοτεχνολογίας. Οί πολιτικά ενεργοί υπερανθρωπιστές οργανώνονται στο ιδρυθέν το 1992 από τον Max More “Extropy Institute”, στην “World Transhumanist Association”, με ιδρυτές τους Nick Bostrom και David Pearce, η οποία δημοσίευσε τη διακήρυξη του υπερανθρωπισμού το 1998 και μετονομάστηκε το 2008 σε “Humanity+”. Παράλληλα έχουν ιδρυθεί υπερανθρωπιστικά κόμματα σε αρκετές χώρες, όπως το Transhumanist Party του Zoltan Istvan στις Η.Π.Α και το όμώνυμο κόμμα στο Ήνωμένο Βασίλειο ή το Transhuman Partei στη Γερμανία. Κοινή αδυναμία των περισσότερων εξ αυτών είναι η απουσία συγκεκριμένων προτάσεων σε τρέχοντα πολιτικά ζητήματα, που οφείλεται στη δυσκολία εφαρμογής των προγραμματικών δηλώσεών τους στο παρόν. Το υπερανθρωπιστικό κόμμα της Γερμανίας αποτελεί παράδειγμα ως προς την προσπάθεια διατύπωσης ενός πραγματιστικού πολιτικού προγράμματος. Στις προτάσεις του περιλαμβάνονται ανάμεσα σε άλλες η απαίτηση ενός

39. Βλ. J. Hughes, “Politics” στο: R. Ranisch, St. L. Sorgner, (eds.), *Post-and Transhumanism: An Introduction*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2014, σ. 143.

έγγυημένου ελάχιστου εισοδήματος για όλους τους πολίτες άνευ προϋποθέσεων, ή ψηφιοποίηση της εκπαίδευσης, ή διεύρυνση της έρευνας για την άλληλεπίδραση έγκεφάλου-ύπολογιστή και ή έξασφάλιση ένός βίου ουδέτερου πρὸς τὸ φύλο με την κατάργηση τῆς δῆλωσης τοῦ φύλου.

II. Τὸ αὐριο χωρίς ἐμᾶς: Τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς

Ὁ τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς δὲν ἀποβλέπει στὴ θέωση τοῦ ἀνθρώπου οὔτε τὸν θεωρεῖ δυνάμει κορωνίδα τῆς δημιουργίας μέσω τῆς ἀναβάθμισής του χάρι τῆς τεχνικῆς, ὅπως ὁ ὑπερανθρωπισμὸς. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν ὅτι τὸ ἀνθρώπινο εἶδος θὰ ἀντικατασταθεῖ στὸ μέλλον ἀπὸ μία ὑπερευφυῆ τεχνητὴ νοημοσύνη. Ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρῖσμα δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν τεχνικὴ ὡς μέσο βελτίωσης τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὡς αὐτοσκοπὸ τὸν ὁποῖο δοξάζει. Ὁ τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς διαθέτει ἔντονα θρησκευτικὰ στοιχεῖα καὶ θὰ μπορούσε ὀριακὰ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἕνας ριζοσπαστικὸς ὑπερανθρωπισμὸς με βάση τὸ πυρίτιο, πὸ ὅμως ἡ ἀναβάθμιση τοῦ ἀνθρώπου συντελεῖται ὡς παράπλευρη συνέπεια καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ δημιουργία μιᾶς ὑπερευφυοῦς τεχνητῆς νοημοσύνης. Στὸν καρτεσιανὸ διῆσμὸ ψυχῆς καὶ σώματος, ὅπως ἐπίσης στὸ *Glossographia* (1656) τοῦ λεξικογράφου Thomas Blount ὅπου συναντᾶται ὁ ὅρος “posthuman”, διακρίνονται ὀρισμένες ἀπὸ τὶς ρίζες τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ. Ἡ ἰδέα τῆς ὑπέρβασης τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἀνθρωπισμοῦ περιγράφονται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ κείμενο *Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?* (1977) τοῦ Ihab Hassan, στὸ ὁποῖο ὁ Προμηθεὺς ἐγκαινιάζει τὴν ἐποχὴ τοῦ μετανθρωπισμοῦ. Ὁ Hassan θεωρεῖ ἀπὸ τὴ μία τὸν μετανθρωπισμὸ ὡς μετασχηματισμένο ἀνθρωπισμὸ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη διατυπώνει εἰκασίες σχετικὰ με τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους ἀπὸ μία ὑπερευφυῆ τεχνητὴ νοημοσύνη⁴⁰. Τὴν ἰδέα μιᾶς μετανθρώπινης ὑπαρξῆς ἀναπτύσσει διεξοδικώτερα ὁ λογοτέχνης Bruce Sterling στὸ μυθιστόρημα ἐπιστημονικῆς φαντασίας *Schismatrix* (1985), στὸ

40. I. Hassan, “Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?” στὸ: M. Benamou, Ch. Caramello (eds.), *Performance in Postmodern Culture*, Paj, 1977, σ. 214.

όποιο μετανθρώπινες μορφές ζωής κατοικούν στο όμώνυμο ήλιακό σύστημα. Γενικότερα τὰ μυθιστορήματα, οί τηλεοπτικές σειρές και οί ταινίες ἐπιστημονικής φαντασίας διαδραμάτισαν αντίστοιχο ρόλο στή διαμόρφωση τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ πρὸς ἐκείνον τῆς ἔρευνας στήν τεχνητὴ νοημοσύνη, καθὼς ἤδη ἀπὸ τὸ 1956 στὸ συνέδριο τοῦ Dartmouth σκιαγραφοῦνται οί βασικὲς κατευθύνσεις τῆς ἀπὸ τὸν Marvin Minsky καὶ τοὺς συναδέλφους του. Ὁ Minsky ἐνδυναμώνει ἐπιστημονικὰ τὰ θεμέλια τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ, διατυπώνοντας μία θεωρία τῶν τεχνητῶν νευρωνικῶν δικτύων. Στὸ *The society of the mind* (1986) ὁ Minsky περιγράφει τὴν ἀνάδυση ὑπερευφυοῦς τεχνητῆς νοημοσύνης μὲ βάση τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ νοῦς, ὅπως κάθε ἐξελιγμένο γνωσιακὸ σύστημα, ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα σύνολο ἀπλῶν διαδικασιῶν ποὺ λειτουργοῦν συλλογικὰ ὡς κοινωνία. Ἀντίστοιχα, ὁ φυσικὸς Frank Tipler στὸ ἔργο του *Physics of immortality* (1994) ἐπεξηγεῖ μαθηματικὰ καὶ μὲ χρῆση ἐννοιῶν τῆς φυσικῆς τὴν ἀνάδυση ὑπερευφυοῦς τεχνητῆς νοημοσύνης στὸ πλαίσιο τῆς θεωρίας Ὠμέγα (*Omega-Theory*), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, προκειμένου οί νόμοι τῆς φύσεως νὰ εἶναι συμβατοὶ μεταξύ τους, ἡ νοήμων ζωὴ πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ ἐπὶ τῆς ὕλης στὸ σύμπαν ὀδηγώντας στήν κατάρρευσή του. Κατὰ τὴ διάρκειά της ἡ ὑπολογιστικὴ ἰκανότητα τοῦ σύμπαντος ἀπειρίζεται, καθὼς αὐτὸ μετατρέπεται σὲ μία μοναδικότητα (*singularity*), τὴν ὁποία ὁ Tipler ὀνομάζει «τὸ σημεῖο ὦμέγα». Τὴν πρώτη ἐμπεριστατωμένη περιγραφή τῆς ἔννοιας τῆς μοναδικότητας (*singularity*) τὴν συναντοῦμε στὸ *The coming technological singularity* (1993) τοῦ Vernor Vinge, τὴν ὁποία θὰ ἀναπτύξῃ περαιτέρω ὁ Ray Kurzweil, διευθυντικὸ στέλεχος τῆς Google καὶ συνιδρυτῆς τοῦ Singularity University στὰ ἔργα του: *The age of intelligent machines* (1990), *The age of spiritual machines* (1999) καὶ *The singularity is near* (2005). Κεντρικὰ θέματα τῶν προαναφερθέντων ἔργων, ἀλλὰ καὶ τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ γενικότερα (τὰ ὁποία θὰ ἐξετάσουμε ἀκολούθως), εἶναι ἡ μεταφόρτωση τοῦ νοῦ μὲ σκοπὸ τὴν ψηφιακὴ ἀθανασία, ἡ μοναδικότητα καὶ ἡ ὑπερευφυῆς τεχνητὴ νοημοσύνη.

1. Ghost in the shell⁴¹: Πώς νὰ μεταφορτώσετε τὸν νοῦ ἐπιτυγχάνοντας τὴν ψηφιακὴ ἀθανασία

Μὲ τὸν ὄρο μεταφόρτωση τοῦ νοῦ (*mind uploading/downloading – mind cloning – whole brain simulation*) ἐννοοῦμε τὴ μεταφορὰ τοῦ ἀνθρώπινου ψυχικοῦ, τῆς συνείδησης, τῆς προσωπικότητας ὅλων ἐν ὀλίγοις τῶν μὴ ὑλικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐδράζονται στὸν ἐγκέφαλο σὲ ἓνα ἄλλο μέσο, εἴτε σὲ ἓναν ὑπολογιστὴ εἴτε σὲ ἓνα τεχνητὸ σῶμα. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ τεχνικὸς μετανθρωπισμὸς δὲν διακρίνει μεταξὺ συνείδησης, ψυχικοῦ καὶ νόησης, θεωρώντας τα ἀπλῶς ὡς συλλογὲς δεδομένων, πράγμα χαρακτηριστικὸ τῆς μὴ ἐπαρκοῦς συχνὰ ἀπλουστευτικῆς θεωρητικῆς του θεμελίωσης. Ἐνάντια σὲ αὐτὴν τὴν ἀναγωγιστικὴ πληροφορικὴ θεώρηση τοῦ ψυχικοῦ ποὺ ἢ ἀνθρωπινότητα ἀνάγεται σὲ δεδομένα, ἀναπτύχθηκε πληθώρα κριτικῶν ποὺ ἔμειναν ἀναπάντητες ἀπὸ τὸν τεχνικὸ μετανθρωπισμὸ⁴². Ἡ μεταφόρτωση τοῦ νοῦ ἐπιτυγχάνεται εἴτε μὴ ἐπεμβατικά, μὲ τομογραφία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὴ συγκέντρωση δεδομένων τῆς συμπεριφορᾶς οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ πλήρης προσομοίωση, εἴτε ἐπεμβατικὰ μέσῳ μιᾶς ψηφιακῆς σάρωσης τοῦ ἐγκεφάλου, ὅπου ἀφοῦ ἀνοιχθεῖ τὸ κρανίον ὁ ἐγκέφαλος σαρώνεται στρωματικὰ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια μέχρι τὸν πυρῆνα του, μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς σάρωσης νὰ μεταφέρονται σὲ ἓναν ὑπολογιστὴ. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ ἐγκέφαλος «ἀδειάζει» καὶ ὁ ὑπολογιστὴς «γεμίζει». Ἡ μεταφόρτωση τοῦ νοῦ ὡς ἰδέα πρωτοδιατυπώθηκε τὸ 1971 ἀπὸ τὸν βιογεροντολόγο George M. Martin καὶ ὁδηγεῖ στὴν ψηφιακὴ ἀθανασία, καθὼς ὅποτε φθείρεται ὁ ὑποδοχέας τοῦ νοῦ ἢ ἀπλῶς κρίνεται ἀνεπιθύμητος μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθεῖ⁴³. Τὴ διασημότερη περιγραφή τῆς συναντοῦμε στὸ

41. Δημοφιλὲς ἰαπωνικὸ κυβερνοπᾶνκ μάνγκα μὲ θέμα τὴ διασύνδεση ἐγκεφάλου καὶ ὑπολογιστῆ στὸ μέλλον.

42. Ὅρισμένες ἀπὸ τίς πιὸ ἐνδιαφέρουσες κριτικὲς διατυπώθηκαν ἀπὸ τὸν Derek Parfit βλ. D. Parfit, *Reasons and Person*, Oxford University Press, 1984, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸν Eric T. Olson, “Personal Identity” στό: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2015, <https://plato.stanford.edu/entries/identity-personal/>.

43. Για μία σύντομη εἰσαγωγὴ στὴ θεματικὴ τῆς μεταφόρτωσης τοῦ νοῦ βλ. Kl. Mathwig, „Mind Uploading-Neue Substrate für den menschlichen Geist?“, στὸν ἰστότοπο: <https://www.jdzb.de/fileadmin/Redaktion/PDF/veroeffentlichungen/tagungsbaende/>

Mind Children (1988) του Hans Moravec ο οποίος, σε αντίθεση με όσα θα υποστήριζε ένας υπερανθρωπιστής σαν τον Bostrom, θεωρεί ότι η διαδικασία της μεταφόρτωσης είναι μία διαδικασία μεταμόρφωσης έτσι ώστε το νέο όν να μην είναι πλέον άνθρωπος, όπως μία πεταλούδα δεν είναι πλέον κάμπια⁴⁴. Αντίστοιχα ο Ray Kurzweil περιγράφει τη μεταφόρτωση του νοῦ ως μία πολύχρονη βαθμιαία διαδικασία μεταφοράς και διεύρυνσης της συνείδησης σε ένα μη βιολογικό υπόστρωμα⁴⁵. Τò ζήτημα είναι κατά πόσο τὸ μεταφορτωμένο στὸν ὑπολογιστὴ «πρόσωπο» εἶναι τὸ «ἴδιο» πρόσωπο, μία προσομοίωση, ἕνας κλώνος ἢ ἕνα διαφορετικὸ πρόσωπο. Τὸ φιλοσοφικὸ ἐρώτημα: «τί εἶναι ὁ ἑαυτός;» καὶ πόσες προσωπικότητες μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει παραμένει ἀναπάντητο, ὅπως ἀθέατες παραμένουν στὸ πλαίσιο τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ οἱ νομικὲς, ἠθικὲς καὶ κοινωνικὲς συνέπειες τῆς μεταφόρτωσης, ἢ ὅποια θεωρεῖται ὡς ὕστατη χειραφέτηση τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς σηματοδοτεῖ τὴ ρήξη τῶν βιολογικῶν δεσμῶν του μέσω τῆς ἐγκατάλειψης τοῦ θνητοῦ σώματος καὶ τῆς φύσεως. Τὸ ζήτημα τῆς μεταφόρτωσης τοῦ νοῦ εἶναι ἐπίσης σημαντικὸ στὸ πλαίσιο τῆς διάκρισης μεταξὺ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ καὶ υπερανθρωπισμοῦ. Συγκριτικὰ μὲ τὸν υπερανθρωπισμό, ἐδῶ τὸ σῶμα περιφρονεῖται καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου περιγράφεται ὄχι ἀπλῶς ὡς μεταβιολογικὸ, ἀλλὰ ὡς ἀσῶματο. Ὁ ἄνθρωπος καθὼς ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὴ φύση παύει νὰ εἶναι ἄνθρωπος καὶ μετατρέπεται σὲ μία τεχνικὴ ἑτερότητα: ἔτσι ὁ Moravec υποστηρίζει ὅτι ὁ ἐπόμενος πολιτισμὸς θὰ εἶναι ἕνας πολιτισμὸς τεχνικῶν ὄντων ποὺ θὰ ἔχουν ἀντικαταστήσει τὸν ἄνθρωπο. Ἀπεναντίας γιὰ τὸν Kurzweil, τὸ ζήτημα τῆς ἀνθρωπίνότητας, δηλαδὴ τὸ πότε παύουμε νὰ εἶμαστε ἄνθρωποι καὶ μετατρέπομαστε σὲ μία τεχνικὴ ἑτερότητα, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ζήτημα τῆς συνείδησης καὶ τῆς προσωπικῆς ταυτότητας, εἶναι ἀπὸ ἀδιάφορα ἕως ἐνοχλητικὰ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀπαντηθοῦν ἐπιστημονικὰ⁴⁶.

D57/13-p1184%20mathwig.pdf. Γιὰ μία πιὸ διεξοδικὴ πραγμάτευση βλ. W. Keith, *A Taxonomy and Metaphysics of Mind-Uploading*, Alautun Press, 2014.

44. Βλ. H. Moravec, *Mind Children*, Harvard University Press, 1988, σ. 109.

45. Βλ. R. Kurzweil, *The Singularity is near: When Humans Transcend Biology*, Penguin Books, 2006, σσ. 138-141.

46. Ὁ.π., κεφ. 7.

2. Ο καιρός γάρ έγγυς; Ή έλευση τής μοναδικότητας και ή ύπερευφυής τεχνητή νοημοσύνη

Ή κεντρική έννοια του τεχνικού μετανθρωπισμού και συνάμα ή είδοποιός διαφορά του από τον υπερανθρωπισμό είναι ή έννοια τής μοναδικότητας. Με τον όρο *μοναδικότητα* στον τεχνικό υπερανθρωπισμό περιγράφεται μία ιστορική στιγμή ή περίοδος όπου το ανθρώπινο είδος θα είναι ύποδεέστερο ως προς όλες τις ικανότητές του έναντι μιās τεχνητής νοημοσύνης. Όλα τὰ ρεύματα του τεχνικού μετανθρωπισμού ασπάζονται την πίστη στην έλευση τής μοναδικότητας, ή οποία μπορεί νά συντελεσθεί ως όρίζοντας γεγονότων ή ως έπιταχυνόμενη αλλαγή και έκρηξη εύφυίας⁴⁷. Στον όρίζοντα γεγονότων ή μοναδικότητα έμφανίζεται αιφνίδια και απρόβλεπτα, ενώ στην έπιταχυνόμενη αλλαγή συντελείται μία έκθετική αύξηση τής τεχνικής εξέλιξης έτσι ώστε ή έμφάνιση τής μοναδικότητας νά μπορεί νά προβλεφθεί με ακρίβεια. Με τον όρο *έκρηξη εύφυίας* ο John Good όρίζει την έναρξη μιās έποχής ριζικής διεύρυνσης τής ανθρώπινης και τής τεχνητής νοημοσύνης⁴⁸. Το 1965 στο κείμενό του “Speculations Concerning the First Ultraintelligent Machine” τοποθετεί την έναρξή της τή στιγμή που ένας ήλεκτρονικός υπολογιστής θα είναι ικανός νά παρεμβάλει στον αλγόριθμό του προκειμένου νά τον βελτιώσει και νά δημιουργήσει την έπόμενη γενιά εύφυέστερων υπολογιστών, οί όποιοι με τή σειρά τους θα σχεδιάσουν την έπόμενη γενιά κ.ο.κ. άενάως. Για τον Good αυτή ή ύπερευφυής τεχνητή νοημοσύνη είναι αναγκαία για το ανθρώπινο είδος και θα είναι ή τελευταία έφεύρεσή του⁴⁹. Είναι αναγκαία διότι ή έπιβίωσή του θα έξαρτηθεί από αυτήν, αλλά συγχρόνως θα το φέρει αντιμέτωπο με μία πληθώρα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και ήθικών ζητημάτων⁵⁰, μεταξυ των όποιων είναι: α) το ένδεχόμενο ή ανθρωπότητα νά καταστεί

47. Για μία αναλυτική παρουσίαση των μοντέλων τής μοναδικότητας και τής μετάβασης σε αυτήν βλ. M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σσ. 376-394.

48. Βλ. I. J. Good, “Speculations Concerning the First Ultraintelligent Machine” στο: Fr. Alt, M. Ruminoff (eds.), *Advances in Computers*, Vol. 6, Academic Press, 1965, σσ. 31-88.

49. Ό.π., σ. 33.

50. Ό.π., σ. 34.

περιττή, β) τὸ ἄν μία ὑπερευφυῆς τεχνητὴ νοημοσύνη αἰσθάνεται ὀδύνη καὶ γ) ἄν, ὑπὸ ποιoῦς ὄρους, μπορεῖ νὰ τερματισθεῖ.

Ὅπως γιὰ τὸν Good ἔτσι καὶ γιὰ τὸν Vernor Vinge ἡ μοναδικότητα χαρακτηρίζει τὴν ἔναρξη μιᾶς νέας ἐποχῆς ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν «ἀφύπνιση τῆς τεχνικῆς»⁵¹ τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ἔλευση εἶναι ἀπρόβλεπτη. Στὸ κείμενο: *Technological Singularity* (1993) ὁ Vinge πρωτοδιατυπώνει ρητὰ τὴν ἰδέα τῆς μοναδικότητας στὸ πλαίσιο τοῦ ὀρίζοντα γεγονότων, περιγράφοντάς την δηλαδὴ ὡς τὴ χρονικὴ στιγμή ριζικῆς ἀλλαγῆς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ποὺ συντελεῖται ἀκαριαῖα καὶ ἀπροσδόκητα μὲ τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη νὰ ἀναλαμβάνει τὴν τύχη τοῦ σύμπαντος στὰ χέρια της. Ὁ Vinge ἀρνεῖται νὰ κάνει προβλέψεις γιὰ τὴν προσεχῆ τεχνικὴ ἐξέλιξη οὔτε θεωρεῖ τὴν ἔλευση τῆς μοναδικότητας ἀναγκαῖα. Ἐπιπλέον, πρᾶγμα ποὺ τὸν διαφοροποιεῖ ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν τεχνικῶν μετανθρωπιστῶν, δὲν θεωρεῖ πὼς οἱ συνέπειες τῆς μοναδικότητας γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα θὰ εἶναι ὑποχρεωτικὰ θετικές.

Ἀντιθέτως, ὁ Ray Kurzweil στὸ *The singularity is near* (2005) ὑποστηρίζει τὸ μοντέλο τῆς ἐπιταχυνόμενης ἀλλαγῆς, θεωρώντας ὅτι ἡ μοναδικότητα θὰ ἔρθει ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόφευκτα λόγω τῆς ἐκθετικῆς αὔξησης τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης. Τὴν περιγράφει ὡς στιγμή «ἀφύπνιση τοῦ σύμπαντος»⁵², ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ προβλεφθεῖ μὲ ἀκρίβεια. Αὐτὴ ἡ στιγμή εἶναι τὸ ἔτος 2045, καθὼς ἡ συγχώνευση ἀνθρώπου καὶ μηχανῶν ἔχει ἤδη ἀρχίσει μὲσω τοῦ διαδικτύου νὰ ἐπιταχύνεται⁵³. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἔλευση τῆς μοναδικότητας, τὸ μόνο ποὺ θὰ ἀπομένει στὴν ἀνθρωπότητα εἶναι νὰ θαυμάζει εὐγνωμονοῦσα τὸ δημιουργημά της, τὸ ὁποῖο θὰ τὴν ἀντιμετωπίζει μὲ σεβασμὸ καὶ καλοσύνη⁵⁴. Καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ μοναδικότητα ὁ ἄνθρωπος θὰ ἀναβαθμίζεται μὲ τὴ χρήση νανορομπότ ποὺ θὰ ἀναλαμβάνουν λειτουργίες ἐντὸς τοῦ σώματος, ἐνδυναμώνοντας παράλληλα τὶς διανοητικὲς καὶ ψυχικὲς ἰκανότητές

51. M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σ. 365.

52. Βλ. R. Kurzweil, *The Singularity is near: When Humans Transcend Biology*, Penguin Books, 2005, σ. 32.

53. Ὁ.π., σ. 98.

54. Ὁ.π., σ. 40.

του⁵⁵. Ἡ ἔλευση τῆς μοναδικότητας σηματοδοτεῖ γιὰ τὸν Kurzweil τὴν ἔναρξη τῆς πέμπτης ἐποχῆς, στὴν ὁποία, μὲ ἀφετηρία τὴ συγχώνευση ἀνθρώπου καὶ μηχανῶν, βαθμιαία μὴ βιολογικὲς ὀντότητες θὰ φέρουν καὶ θὰ πραγματώνουν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ἀξίες ὥστε νὰ ἐπέλθει ἡ ἔκτη καὶ τελευταία ἐποχή, ἡ ἀφύπνιση τοῦ σύμπαντος.

Ὅπως ὁ Kurzweil, ἔτσι ὁ Hans Moravec περιγράφει στὸ *Mind Children* ἓνα μεταβιολογικὸ μέλλον, στὸ ὁποῖο τὸ ἀνθρώπινο εἶδος θὰ ἔχει διαδεχθεῖ μία τεχνητὴ ἑτερότητα⁵⁶. Ἡ διαδοχὴ συντελεῖται ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπελευθερωθεῖ πρῶτα ἀπὸ τοὺς βιολογικοὺς περιορισμοὺς του, ἀφοῦ δηλαδὴ ἐγκαταλείψει τὸ σῶμα του⁵⁷. Γιὰ τὸν Moravec ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς αὐταπάτης ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε σώματος· θὰ παραμένει λοιπὸν ἄνθρωπος ὅσο διαθέτει σῶμα ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ πυρίτιο⁵⁸. Αὐτὸς ὁ μεταβιολογικὸς ἄνθρωπος θὰ παύσει νὰ εἶναι ἄνθρωπος καὶ θὰ γίνεῖ μετάνθρωπος μόνον ὅταν βιώνει ὡς πνεῦμα δίχως σῶμα. Ἀντίστοιχα μὲ τὸν Kurzweil, ὁ Moravec θεωρεῖ ὡς τελικὸ στάδιο τῆς ἀνθρώπινης καὶ τῆς τεχνικῆς ἀνάπτυξης τὴ δημιουργία μιᾶς ὑπερκοινότητος κατόπιν τῆς συγχώνευσής τους ποὺ θὰ μετατρέπει τὴν ὕλη τοῦ σύμπαντος σὲ ζῶσα ἀφυπνίζοντάς το⁵⁹. Συμβατὴ μὲ τὴν παραπάνω θεώρηση εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀναπτύσσει ὁ Frank Tipler στὸ ἔργο του *Physics of immortality*, ὁ ὁποῖος περιγράφει τὴ μοναδικότητα ὡς ὀρίζοντα γεγονότων, χωρὶς ὥστόσο νὰ τὴν κατονομάζει ρητὰ ὡς τέτοια. Ἄντ' αὐτῆς ὀνομάζει *σημεῖο ὠμέγα* μία ριζικὴ κοσμολογικὴ ἐπανάσταση ποὺ ὀδηγεῖ στὴν τελείωση τὸ εἶναι ὅλων τῶν περατῶν ὄντων⁶⁰. Στὸ *σημεῖο ὠμέγα* τὸ σύμπαν ὀλοκληρώνεται, καθὼς ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος παύουν νὰ ὑφίστανται μὲ τὴν παροῦσα μορφή, ὅπως δὲν ὑφίσταται πλέον ἡ διάκριση φυσικοῦ καὶ τεχνητοῦ, ἑαυτοῦ καὶ ἄλλου. Ἐφ' ἐξῆς ἡ ζωὴ θὰ εἶναι αἰώνια, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ «ἐπεξεργασία τῆς πληροφορίας»⁶¹.

55. Ὁ.π., σ. 37.

56. Βλ. H. Moravec, *Mind Children*, ὁ.π., σ. 1.

57. M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical...*, ὁ.π., σ.181.

58. Ὁ.π., σ. 179.

59. Βλ. H. Moravec, *Mind Children*, ὁ.π., σ. 116.

60. Βλ. Fr. Tipler, *Physics of Immortality: Modern Cosmology, God and the Resurrection of the Dead*, Anchor, 1994, σ. 199.

61. Ὁ.π., σ. 172.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἔλευση τῆς μοναδικότητος, συνοδεύεται ἀπὸ σημαντικὲς φιλοσοφικὲς προκλήσεις ὅπως: α) ὑπὸ ποιῆς προϋποθέσεις μία τεχνητὴ νοημοσύνη μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἠθικὰ πράττουσα ὄντοτητα καὶ β) ἂν καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μία ἠθικὴ τεχνητὴ νοημοσύνη⁶². Τὰ παραπάνω ζητήματα πραγματεύεται ὁ Nick Bostrom στὸ ἔργο του *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies* (2014), διακρίνοντας μεταξὺ τριῶν μορφῶν ὑπερευφυῶς τεχνητῆς νοημοσύνης:⁶³ α) Μία ὑπερευφυῆ τεχνητὴ νοημοσύνη ταχύτητας ἢ ὁποῖα διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μόνον ὡς πρὸς τὴν ὑψηλότερη ταχύτητά της, β) μία συλλογικὴ ὑπερευφυῆ τεχνητὴ νοημοσύνη ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα σύνολο ἐνοτήτων μικρότερης εὐφυΐας καὶ τέλος γ) μία ποιοτικὴ ὑπερευφυῆ τεχνητὴ νοημοσύνη ἢ ὁποῖα ὑπερέχει παρασάγγας τῆς ἀνθρώπινης ὄχι μόνον ποσοτικά, ἀλλὰ καὶ ποιοτικά. Ὁ Bostrom πιστεύει ὅτι ἰδίως ἡ τελευταία μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἓναν ὑπαρξιακὸ κίνδυνο γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, γιὰ τὸν ὁποῖον ὀφείλουμε νὰ προετοιμασθοῦμε⁶⁴. Ὡστόσο, ἀκόμη καὶ ἂν ὁ Bostrom, ὁ Vinge σὲ μικρότερο βαθμὸ καὶ ὁ Kurzweil ἀκροθιγῶς ἐπισημαίνουν τὸν κίνδυνο αὐτοκαταστροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας, δὲν διακρίνεται στὰ κείμενά τους μία προτροπὴ αὐτοπεριορισμοῦ ὡς ἔκφραση φρόνησης. Σὲ αὐτὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους μοιάζει ἐν πολλοῖς προδιαγεγραμμένο καὶ ἡ ἱστορία ἔχει μπεῖ στὸν αὐτόματο – ἢ μᾶλλον τὸ αὐτόματο ἔχει γίνει ἡ ἱστορία.

III. Νοσταλγώντας τὸν ἄνθρωπο: Μερικὲς κριτικὲς παρατηρήσεις στὸν ὑπερανθρωπισμὸ καὶ τὸν τεχνικὸ μετανθρωπισμὸ

Οἱ κάτωθι κριτικὲς παρατηρήσεις στὸν ὑπερανθρωπισμὸ καὶ τὸν τεχνικὸ μετανθρωπισμὸ ἐπικεντρώνονται στὴν ἔννοια τοῦ ἐλέγχου. Στὴν ἐρμηνεία ποὺ προτείνεται ἀμφοτέρωθεν συνιστοῦν ἓνα πρόταγμα

62. Βλ. M. Anderson, Susan Leigh Anderson (eds.), *Machine Ethics*, Cambridge University Press, 2011, ὅπως ἐπίσης Ang. Cangelosi, M. Schlesinger, *Developmental Robotics: From Babies to Robots*, MIT Press, 2015.

63. Βλ. N. Bostrom, *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*, Oxford University Press, 2014, σσ. 53-56.

64. Ὁ.π., κεφ. 15.

πλήρους έλέγχου του ανθρώπου και της εξέλιξής του, που άγνοει την άπροσδιοριστία του ψυχικού. Η επιχειρηματολογία αναπτύσσεται κατά μήκος δύο διαστάσεων: των κινδύνων της αναβάθμισης και των αδυναμιών της ανθρωπολογίας τόσο του υπερανθρωπισμού όσο και του τεχνικού μετανθρωπισμού. Ξεκινώντας, θα επιθυμούσαμε να έχουμε κατά νου ότι οί υπερανθρωπιστές δηλώνουν ως κύριο μέλημά τους την έλευθερία του ατόμου και την αυτοδημιουργία του. Είδαμε ότι, ενώ ο ανθρωπισμός ενδιαφέρεται για τη φροντίδα και άθληση του σώματος, σεβόμενος τη βιολογία του στο πλαίσιο μιās επιμέλειας έαυτου που αποβλέπει στην αυτόνομία, για τους υπερανθρωπιστές αυτή εκφράζεται ως μορφολογική έλευθερία. Όπως είδαμε, αυτό σημαίνει ότι το υποκείμενο επιλέγει τη μορφή και τις ικανότητες του σώματός του, τροποποιώντας το με στόχο την αύξηση της έλευθερίας, των δυνατοτήτων για αυτοδημιουργία και τη βελτίωση της ποιότητας του βίου. Ο υπερανθρωπισμός υίοθετεί τον ώφελιμισμό ως βάση για την επιχειρηματολογία του περι αναβάθμισης του ανθρώπου και είναι πρώτιστα άτομοκεντρικός και λιγώτερο κοινωνιοκεντρικός. Από την άλλη ο τεχνικός μετανθρωπισμός άφορα τη μελλοντική συλλογικότητα των τεχνικών έτεροτήτων όπου δέν υφίσταται πλέον «εγώ» και «άλλος», ούτε χώρος και χρόνος όπως κατανοούνται σήμερα. Τόσο ο υπερανθρωπισμός όσο και ο τεχνικός μετανθρωπισμός διατηρούν τη διάκριση μεταξύ ψυχής και σώματος, όπου ή ψυχή όμως ταυτίζεται με τον νου. Άλλά ενώ ο υπερανθρωπισμός άνάγοντας τις διανοητικές και γενικώτερα τις ψυχικές ικανότητες του ανθρώπου στο βιολογικό τους υπόβαθρο, τó όποιο επιθυμεί να βελτιώσει, καταλήγει σε έναν ύλιστικό μονισμό, ο τεχνικός υπερανθρωπισμός καταλήγει σε έναν ιδεαλιστικό μονισμό, καθώς αντίλαμβάνεται τον άνθρωπο αλλά και τó σύμπαν συνολικά ως συλλογές πληροφοριών. Παρά ταύτα και οί δύο παρουσιάζουν μία ισχυρή τάση να μετατραπούν σε θρησκεία.

Ο υπερανθρωπισμός αποβλέπει στην έπιβολή, προϋποθέτοντας τη δυνατότητα ενός πλήρους έλέγχου του ανθρώπου και της εξέλιξής του μέσω της αναβάθμισης. Όμως ή επιθυμία αυτοβελτίωσης του ανθρώπου ως θεμέλιο της αναβάθμισης και γενικώτερα του υπερανθρωπιστικού προτάγματος δέν είναι τó μοναδικό ούτε κατ' άνάγκη τó κεντρικό χαρακτηριστικό της ανθρωπίνης φύσεως. Περιγράφει συνήθως και

περισσότερο, ιδίως στην εικονιστική κοινωνία, τις προνομιούχες κοινωνικές τάξεις. Ἐάν ἦταν τὸ θεμελιώδες ἀνθρώπινο χαρακτηριστικό, τότε ἡ ἔλευση τοῦ ὑπερανθρώπου θὰ ἦταν ἀναπόφευκτη καὶ ὅσες/οὐ ἀδιαφοροῦν γι' αὐτήν, τὴν ἀρνοῦνται ἢ ἀντιστέκονται, ὅπως ἐπίσης ὅσες/οὐ δὲν ἀποβλέπουν στὴν αὐτοβελτίωση, θὰ ἀποτελοῦσαν κατώτερο εἶδος ἀνθρώπου ἀμφίβολης ἀξίας. Ὁ ὑπερανθρωπισμὸς ὄχι μόνον δὲν θεμελιώνει φιλοσοφικὰ ἐπαρκῶς τὴ θεώρηση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παρουσιάζοντας τὴν ἀναβάθμιση ὡς πεπρωμένο τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ἐπιπλέον, ἐπειδὴ εἶναι ἀτομοκεντρικός, παραγνωρίζει τὶς πολιτικές καὶ κοινωνικὲς συνέπειες τῆς ἀναβάθμισης ὅπως τὴ διεύρυνση τῶν ἀνισοτήτων ἢ τὴν ἐγκαθίδρυση ἀνελεύθερων καθεστώτων. Ὅταν ἀκόμη καὶ ἀνώδυνες ἀναβαθμίσεις ὅπως ἡ χρῆση καλλυντικῶν ἢ οἱ αἰσθητικὲς ἐπεμβάσεις ἐπηρεάζουν τὴν κοινὴ γνώμη καὶ τὴν ἐκπαίδευση, καθιερώνοντας πρότυπα ὁμορφιάς καὶ προτείνοντας ἀξίες/τρόπους ζωῆς, τότε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴν εἶναι καθοριστικὰ ἐπιδραστικὴ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ ἢ διάδοση ριζικώτερων ἀναβαθμίσεων; Ἐάν ἡ ἀνθρώπινη τελείωση δὲν ἐπιτυγχάνεται μέσω τῆς παιδείας, ἀλλὰ χάρις στὴν ἀναβάθμιση, τότε ποιὲς θὰ εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ποὺ βασιζέται στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἀρχές; Ποιὲς ἀξίες θὰ πρέπει νὰ μεταλαμπαδεύονται στὰ παιδιά; Θὰ ἐξακολουθεῖ ἡ ἐκπαίδευση νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ γιὰ ὅλους ἢ θὰ ἀφορᾷ μόνον ὅσα παιδιά δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα τῆς ἀναβάθμισης; Ἡ τελευταία θὰ συνιστᾷ δικαίωμα ἢ προνόμιο μιᾶς ἐλίτ καί, ἂν καταστεῖ δικαίωμα, πῶς τὸ νομικὸ πλαίσιο ποὺ θὰ τὴν περιγράφει καὶ θὰ τὴν διασφαλίζει θὰ εἶναι συμβατὸ μὲ βασικὲς ἀξίες ποὺ ἐγγυᾶται τὸ σύνταγμα ὅπως ἡ ἰσότητα τῶν πολιτῶν, ὅταν αὐτοὶ θὰ ἀναβαθμίζονται σὲ διαφορετικὸ βαθμὸ καὶ ποιότητα; Ἐάν γιὰ παράδειγμα τὸ προσδόκιμο ὄριο ζωῆς εἶναι ἐξαιρετικὰ ὑψηλότερο γιὰ τοὺς κοινωνικὰ προνομιούχους συγκριτικὰ μὲ τοὺς λιγώτερο προνομιούχους ἢ ἂν οἱ πρῶτοι εἶναι ἀθάνατοι, ἐνῶ οἱ τελευταῖοι ἀπλῶς ἐπιμηκύνουν τὴ ζωὴ τους, τότε πῶς καὶ ὡς πρὸς τί ἐξασφαλίζεται ἢ μεταξὺ τους ἰσότητα; Ἐπιπλέον, ὁ ὑπερανθρωπισμὸς ὑποθέτει ὅτι ἡ ἀναβάθμιση εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τῆς θετικῆς γιὰ τὸ ἄτομο καὶ τοὺς ἄλλους, ὅμως τί συμβαίνει ὅταν, ἔστω παράνομα, ἕνας ἐγκληματίας ἢ ἕνας ἀνήθικος ἄνθρωπος ἀναβαθμίζεται; Ἡ –ἀκόμη χειρότερα– ἂν ἡ ἴδια ἢ ἀναβάθμιση ὀδηγεῖ σὲ συμπεριφορὲς μὲ σκληρότητα πρὸς τοὺς

άλλους; Γιατί θα πρέπει ή αύξηση τῆς εὐφυΐας, τῆς σωματικῆς ρώμης ἢ π.χ. ἡ ἱκανότητα νὰ βλέπει κάποιος στὸ ὑπέρυθρο νὰ συνοδεύονται ἀναπόφευκτα ἀπὸ συμπόνοια καὶ ἀλληλεγγύη;

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀναβάθμιση στὴν περίπτωση τοῦ τεχνικοῦ μετανθρωπισμοῦ, τὸ σῶμα ὡς ἀτελὲς κέλυφος, ποὺ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴ φύση στὸν ἄνθρωπο, πρέπει νὰ ἀναβαθμισθεῖ προκειμένου νὰ ἐλεγχθεῖ ἕως ὅτου μπορεῖ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ. Παράλληλα μὲ τὴν ἀπαξίωση τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖο θεωρεῖται ὡς περιττὸς ὁμφάλιος λῶρος τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση, τὸ ψυχικὸ ἀνάγεται σὲ σύνολο πληροφοριῶν ἀνεξάρτητων ἀπὸ τὸ ἐκάστοτε ὑλικό τους ὑπόβαθρο, μὲ ἀποτελεσματὸ ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ διανύσει μίαν μεταβιολογικὴ περίοδο σὲ σώματα ἀπὸ πυρίτιο, νὰ ἐξαυλώνεται καὶ νὰ ἀπαξιώνεται γιὰ χάριν τεχνητῶν ὄντων. Εἶναι ὅμως ὄντως δυνατὸν νὰ ἐκφρασθεῖ τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὡς συλλογὴ δεδομένων δίχως νὰ ὑποτιμηθεῖ ἡ σημασία τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ὑποκειμενικότητος; Ταυτίζεται τὸ ποιὸς εἶναι κάποιος μὲ τὸ τί εἶναι; Ἐπιπλέον, παρὰ τὴν περιφρόνηση τοῦ βιολογικοῦ ὑποβάθρου τοῦ ἀνθρώπου, θεμελιώδεις ιδιότητές του ὅπως οἱ αἰσθήσεις μεταφέρονται στὸ μεταβιολογικὸ ὑπόβαθρο, ἀλλὰ ἐπίσης μεταφορτώνονται ὅταν αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ἐγκαταλείπεται. Τέλος, οἱ θεωρίες γιὰ τὴ μοναδικότητα χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἓναν τεχνομεσσιανισμό καὶ δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν παροῦσα κοινωνικὴ πραγματικότητα οὔτε ἀσχοῦν κριτικὴ σὲ αὐτή, παρὰ μόνον ἐξετάζουν τὸ ἐπίπεδο τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης, ὅπως ἀντίστοιχα δὲν τίς ἐνδιαφέρει ἡ ἱστορία, ἀλλὰ ἀπλῶς ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς ποὺ κορυφώνεται μὲ τὴ δημιουργία ὑπερευφυοῦς τεχνητῆς νοημοσύνης.

Ἀνεξαρτήτως τῶν προαναφερθέντων, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀμφίβολο ἂν εὐσταθεῖ ὁ ἐπίμονος ἰσχυρισμὸς τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ, ὅτι συνεχίζει καὶ ὀλοκληρώνει τὸ ἀνθρωπιστικὸ πρόταγμα τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἄλλα μέσα, διότι ἡ χρῆση τῆς τεχνικῆς εἶναι ριζικὰ διαφορετικὴ στὶς συνέπειές της γιὰ τὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου συγκριτικὰ μὲ τὴν παιδεία. Στὴν παιδεία τὸ ἄτομο συμμετέχει ἐνεργὰ καὶ ἐνθαρρύνεται νὰ ἀμφισβητεῖ διαρκῶς τὰ ὅσα μαθαίνει, καθὼς ἐπίσης τοὺς δασκάλους του, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀναβάθμιση ἔχει μόνον τὴ δυνατότητα νὰ συναινέσει ἢ ὄχι προτοῦ ὑποστῆ μίαν τεχνικὴ διαδικασίαν, ἡ ὁποία ἴσως εἶναι δύσκολα ἀντιστρέψιμη. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἂν ἀντιστρεφόταν, πιθανῶς

θά διετηρείτο μέχρις ενός σημείου στη σωματική μνήμη. Ἐπίσης οἱ ἐνδεχόμενοι καταναγκασμοὶ στὴ μαθησιακὴ διαδικασία εἶναι ποιοτικὰ διαφορετικοὶ καὶ ἡπιότεροι, στοχεύοντας στὴν αὐτονομία. Οἱ μαθητὲς δὲν προγραμματίζονται ὥστε νὰ ἐγγραφοῦν ἐντὸς τους δεδομένα, ἐνῶ ἡ ἀναβάθμιση ἀντικειμενοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο καθιστώντας τον ἐλέγξιμο. Ἡ αὐτονομία στὴν παιδεία καὶ ἡ ἔλλειψή της στὴ διαδικασία ἀναβάθμισης ἀντανακλοῦν μία καίρια διαφορὰ μεταξύ ἀνθρωπισμοῦ καὶ ὑπερανθρωπισμοῦ. Στὴν ἀνθρωπολογία τοῦ τελευταίου ὁ ἄνθρωπος περιγράφεται ὡς σύνολο καλῶς ὀρισμένων ἰδιοτήτων δίχως ἀντιφάσεις καὶ ἀδιαφάνειες, δίχως συγκρουόμενες ἐπιθυμίες, νευρώσεις καὶ ἐπιβλαβῆ πάθη, ἐπὶ τῆς οὐσίας ὀρθολογικός, ἀλλὰ μὲ μία ἐργαλειακὴ ὀρθολογικότητα ποὺ ἀποβλέπει στὴν κυριαρχία τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντος, δυνάμει καὶ τῶν ἄλλων. Ὡστόσο, ἀκόμη καὶ ἂν δεχτεῖ κάποιος τὴν παραπάνω περιγραφή, καθὼς ἐπίσης τὸ ὅτι ἡ μετάβαση στὸν ὑπεράνθρωπο θὰ γίνῃ ὁμαλὰ μέσω τῆς βαθμιαίας ἀνάπτυξης ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων ἱκανοτήτων, ποιὸς ἐγγυᾶται ὅτι αὐτὸς θὰ εἶναι ἀπλῶς ἢ εὐχταία ἐξιδανικευμένη ἐκδοχὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου; Γιατί ὁ ὑπεράνθρωπος νὰ μὴν συνιστᾷ κάτι ὀλότελα διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ τῶν φόβων μας; Γιατί νὰ μὴν ὑπερβαίνει τὶς κατηγορίες τῆς σκέψεώς μας παραμένοντας ἀδιανόητος; Τὰ προηγηθέντα ἐρωτήματα ἐντείνουν τὴν ἀντιφατικότητα τοῦ ὑπερανθρωπιστικοῦ προτάγματος, τὸ ὁποῖο περιγράφεται ὡς τεχνικὸς ντετερμινισμὸς ποὺ συγχρονίζεται μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ταυτόχρονα ὡς αἶτημα προσωπικῆς αὐτοβελτίωσης μέσω τῆς ἀναβάθμισης. Ζητώντας ἀπὸ τὰ ἄτομα νὰ τὸν ὑποστηρίξουν ἐπιλέγοντας ἐλεύθερα τὴ στιγμή ποὺ αὐτὸς συνιστᾷ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους, ὁ ὑπερανθρωπισμὸς συγχρόνως ἐμφανίζεται τελεολογικὰ ὡς ἀναπόφευκτο πεπρωμένο τοῦ ἀνθρώπου καὶ συγχρόνως ὡς ἠθικὸ καθῆκον. Μήπως θὰ ἦταν φρονιμώτερο ἂν θεωρούσαμε τὸν ὑπερανθρωπισμὸ ὄχι ὡς προτάγμα ἀθανασίας, ἀλλὰ ὡς πρόκληση ἐξερεύνησης τῆς ἀνθρωπινότητάς μας ἢ ἀκόμη καὶ ὡς παρηγορητικὴ ἐλπίδα γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους μέσα σὲ ἕνα σύμπαν ποὺ ἐνδεχομένως θὰ σβῆσει κάποτε; Ἄν ἀναβαθμιζόμαστε ἔτσι ὥστε οἱ συνέπειες τῆς ἀναβάθμισης νὰ μὴν θέτουν σὲ κίνδυνο τὴν ἀνθρωπινότητά μας προάγοντας παράλληλα τὴν αὐτονομία μας; Ὁ συγγραφέας καὶ ὁ

ἐπιστήμονας ἀποφασίζουν τελικὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν στὸ δωμάτιο. Ὁ ἰχνηλάτης ἐπιστρέφει στὴν οἰκογένειά του ἐξαντλημένος: «Θέε μου, τί ἄνθρωποι! Τοὺς εἶδες; Τὰ μάτια τους εἶναι ἄδεια. Κανεὶς δὲν πιστεύει. Ποιὸν θὰ πάω στὴ Ζώνη; Τὸ χειρότερο εἶναι πὼς κανεὶς δὲν τὴ χρειάζεται». Ἴσως τὴ χρειάζομαστε, ἴσως πρέπει νὰ τὴν ἐξερευνήσουμε καὶ ἴσως εἶναι φρονιμώτερο νὰ μὴν εἰσέλθουμε στὸ δωμάτιο.

SUMMARY

Promises of Immortality:
A comparative approach of certain aspects
of transhumanism and technological posthumanism

By Theophanis Tasis, *Lecturer, Alpen-Adria University,
Visiting Professor, University of St. Gallen*

In this article I examine the basic features and themes of transhumanism and artificial transhumanism as well as the similarities and differences between them focusing on the importance of immortality to formulate a critique of both in the context of a digital humanism. I argue that the transhumanist project is not advancing autonomy, but contrary exemplifies an ambitious attempt to control human life. In order to do so I discuss its social and political consequences by analyzing key notions like extropia and singularity. The aim is neither to completely reject any human upgrade in the context of a techno-dystopia or to embrace with uncritical enthusiasm the promises of both transhumanism and artificial transhumanism, but to elucidate the preconditions for a prudent, in the aristotelian sense, attitude towards the new technological possibilities.

Βιβλιογραφία

- Anderson M. – Anderson, Susan Leigh (eds.), *Machine Ethics*, Cambridge University Press, 2011.
- Arendt Hannah, *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, Piper Verlag, 2010.
- Birnbacher D, „Transhumanismus-Provokation oder Trivilität?“, *Information Philosophie*, Heft 1, März 2016.
- Blum P. R., „Humanismus“ στό: H. J. Sandkühler (Hrg.), *Enzyklopädie Philosophie*, Band 1.A-H, Felix Meiner Verlag, 2010.
- Böhme G., *Wirkungsgeschichte des Humanismus im Zeitalter des Rationalismus*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1988.
- Bostrom N., *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*, Oxford University Press, 2014.
- Bostrom N., “Why I want to be a Posthuman When I Grow up” στό: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013.
- Bostrom N., “The fable of the Dragon-Tyrant” στό: *Journal of Medical Ethics*, τ. 5, 31 (2005).
- Bostrom N., “Human Genetic Enhancements: A Transhumanist Perspective” στό: *The Journal of Value Inquiry*, τ. 37 (2003).
- Braidotti R., *Posthumanismus. Leben jenseits des Menschen*, Campus Verlag, 2014.
- Cangelosi Ang., Schlesinger M., *Developmental Robotics: From Babies to Robots*, MIT Press, 2015.
- Caplan, A. L., “The Unnaturalness of Aging-a Sickness Unto Death” στό: A. L. Caplan, Tr. H. Engelhardt, J. J. McCartney (eds.), *Concepts of Health and Disease: Interdisciplinary Perspectives*, Addison-Wesley Publications, 1981.
- Capurro, R., “Beyond Humanisms”, *Journal of New Frontiers in Spatial Concepts*, τ. 4, (2012).
- Heil, R., „Trans-und Posthumanismus: Eine Begriffsbestimmung“ στό: A. Frewer, (Hrg.), *Endlichkeit, Medizin und Unsterblichkeit. Geschichte-Theorie-Ethik*, Franz Steiner Verlag, 2010.
- De Grey A., „The Curate’s Egg of Anti-Anti-Aging Bioethics“ στό: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013, σσ. 215-219.
- Garreau J., *Radical Evolution: The Promise and Peril of Enhancing our Minds, Our Bodies-and What it Means To Be Human*, Broadways Books, 2006.
- Good J. I., “Speculations Concerning the First Ultraintelligent Machine” στό: A. Franz, M. Ruminoff (eds.), *Advances in Computers*, Vol. 6, Academic Press 1965.

- Harris J., *How to be good: The possibility of Moral Enhancement*, Oxford University Press, 2016.
- Harris J., “Enhancements are a Moral Obligation” στό: J. Savulescu, N. Bostrom (eds.), *Human Enhancement*, Oxford University Press, 2009.
- Hassan I., “Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?” στό: M. Benamou, Ch. Caramello (eds.), *Performance in Postmodern Culture*, Paj, 1977.
- Hayles K. N., “Wrestling with Transhumanism” στό: Gr. Hansell, W. Grassie, (eds.), *H +/- Transhumanism and its Critics*, Metanexus, 2011.
- Hossenfelder M., *Die Philosophie der Antike 3. Stoa, Epikureismus und Skepsis*, 2. aktualisierte Auflage, Verlag C. H. Beck, 1995.
- Hughes J., “Politics” στό: R. Ranisch, St. L. Sorgner (eds.), *Post-and Transhumanism: An Introduction*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2014.
- Huxley J., *New Bottles for New Wine. Essays* Chatto & Windus, 1957.
- Irrgang B., *Posthumanes Menschsein? Künstliche Intelligenz, Cyberspace, Roboter, Cyborgs und Designer-Menschen-Anthropologie des künstlichen Menschen im 21. Jahrhundert*, Stuttgart 2005.
- Jonas H., *Ἡ Ἀρχὴ τῆς Εὐθύνης: Ἀναζητώντας μία Ἡθικὴ γιὰ τὸν Τεχνολογικὸ Πολιτισμὸ, μετὰφρ. Θεοφάνης Τάσης, ἐκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 2018.*
- Keith W., *A Taxonomy and Metaphysics of Mind-Uploading*, Alautun Press, 2014.
- Kettner, M., „Humanismus, Transhumanismus und die Wertschätzung der Gattungsnatur“ στό: K. Bayertz (Hrg.), *Die menschliche Natur. Welchen und wie viel Wert hat sie?* Mentis Verlag, 2005.
- Kipke R., „Die Funktion des Krankheitsbegriffs in der Enhancement-Debatte“ στό: M. Rothaar, A. Frewer (Hrg.), *Das Gesunde, das Kranke und die Medizinethik: Moralische Implikationen der Krankheitsbegriffs*, Franz Steiner Verlag, 2021.
- Knell S., *Die Eroberung der Zeit. Grundzüge einer Philosophie verlängerter Lebensspannen*, Suhrkamp, 2015.
- Krüger Ol., „Der Tote als Patient: Kryonische Unsterblichkeitshoffnungen innerhalb des Transhumanismus“ στό: A. Frewer (Hrg.), *Endlichkeit, Medizin und Unsterblichkeit: Geschichte-Theorie-Ethik*, Franz Steiner Verlag, 2010.
- Kurzweil R., *The Singularity is near: When Humans Transcend Biology*, Penguin Books, 2005.
- Mathwig Kl., „Mind Uploading-Neue Substrate für den menschlichen Geist?“ στόν ιστότοπο: <https://www.jdzb.de/fileadmin/Redaktion/PDF/veroeffentlichungen/tagungsbaende/D57/13-p1184%20mathwig.pdf>.
- Minsky M., *The Society of the Mind*, Simon & Schuster, 1986.
- Moravec H., *Mind Children*, Harvard University Press, 1988.
- Olson E. T., “Personal Identity” στό: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2015, <https://plato.stanford.edu/entries/identity-personal/>.

- Parfit D., *Reasons and Person*, Oxford University Press, 1984.
- Pilsch A., *Transhumanism. Evolutionary Futurism and the Human Technologies of Utopia*, University of Minnesota Press, 2017.
- Rothblatt M., “Mind is Deeper Than Matter: Transgenderism, Transhumanism and the Freedom of Form” στο: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013.
- Sampanikou Evi, “New Media in Art” στο: R. Ranisch, St. Sorgner, *Post-and Transhumanism: An Introduction*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2014, σσ. 241-249.
- Sandberg A., “Morphological Freedom – Why we not Just Want it But Need it”, στο: M. More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader, Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Future*, Wiley-Blackwell, 2013.
- Savulescu J., Bostrom N. (eds.), *Human Enhancement*, Oxford University Press, 2009.
- Schöne-Seifert Bettina, Talbot Davinia (Hrg.), *Enhancement: Die Ethische Debatte*, Mentis Verlag, 2009.
- Sorgner St. L., *Transhumanismus. “Die gefährlichste Idee der Welt”!?*, Herder Verlag, 2016.
- Τάσης Θ., *Ψηφιακός Ανθρωπισμός*, έκδ. Αρμός, Αθήνα 2019.
- Tirosh-Samuelson Hava, “Religion” στο: R. Ranisch, St. Sorgner (eds.), *Post-and Transhumanism: An introduction*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2014.
- Tirosh-Samuelson Hava, Mossman K. L. (eds.), *Building Better Humans? Refocusing the Debate on Transhumanism*, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012.
- Wilson S., Haslam, N., “Is the future more or less human? Differing Views of Humanness in the Posthumanism Debate”, *Journal for the Theory of Social Behavior*, τ. 39, 2 (2009).
- Renaud Fr., „Humanitas“ στο: G. Ueding (Hrg.), *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, Band 4: Hu-K, De Gruyter, 1998.
- Young S., *Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto*, Prometheus, 2006.